

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

XI.

Изази половином свакога мјесеца у свескама до 3 табака. — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње ф. 3. — Рукописи се не враћају, а претилате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

VII.

СПОМОЋНО УПУСТВО

нашим свештеницима при обављању исповиједи

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE
пише М. М.
ЂУРЂЕ

(Н а с т а в а К.)
CRNOJEVIĆ

17 Је ли боље, да свештеник на позив прије похита: да крсти болесно дијете, или да исповиједа и причести умирућега болесника?

Погдјекад се случује, да у једно исто вријеме свештеника позову на једну страну, да крсти новорођено болесно дијете; а на другу опет страну, да исповиједа и причести умирућега болесника. У оваквоме случају свештеник нађе се у великој неприлици не знајући на коју би страну прије имао похитати, јер на обје стране пријети опасност. Пође ли свештеник прије да крсти болесно дијете, стријепи, да ће на другој страни умријети болесник без исповиједи и причешћа! Учини ли обратно, онда је опет узнемирен, да ће дијете некрштено

умријети. У оба случаја свештеник се плаши, да ће једна душа, која је његовоме старању повјерена бити лишена својега спасења, и да је тој душевној пропасти он сам био узрок, или другијема ријечима изразити, да је он убица те душе! О тепко ли је ово за свештеника!

Да би се свештеник овакве грдне неприлике избегао, у „Гласнику Православне Далматинско-Истријске Епархије“ о овоме у рубрици: „одговори на питања из пастирске службе,“ стоји сљедеће: „Ако у једно исто време позову свештеника на једну страну да крсти новорођено слабо дијете, а на другу страну да исповиједа и причести умирућега болесника, коју ће дужност најприје свршити: да ли крштење или исповијед са светим причешћем?“

Одговор је: ово потоње, т. ј. поћи ће најприје са св. Дарима ка постељи умирућега болесника; а крштење слабога дјетета оставиће другоме за то способном лицу, пошто по догматичкоме учењу између свију тајна само крштење може да се обави, у случају крајње нужде, и прости мирјанин. У осталим тајнама нико свештеника не може замијенити.“⁹⁰⁾

Ето дакле свештеник треба да похита ка смртној постељи болесника, да га исповиједа и причести.

Но истодобно треба да одмах пошаље једну вјешту свјетовну особу, да крсти новорођено слабо дијете, давши тој особи савјет, како дотично дијете има крстити. Јер крштење у случају нужде свјетовњаком обављено по учењу свете православне Цркве признаје се ваљанијем, само ако је дотични три пута погрузио дијете у воду и по установљеној формули крштења изговорио ријечи: „крсти се слуга Божи (име рекући) у име Отца, амин. и Сина, амин, и Светога Духа, амин.“

Умире ли таквијем начином крштено дијете — умрло је — као правилно крштено.

⁹⁰⁾ „Гласник Православне Далматинско-Истријске Епархије.“ Број 2., стр. 29. Задар 1896 год.

Остане ли такво дијете живо, онда се у своје вријеме има у цркву однијети, да свештеник крштење допуни.

У томе овако се има поступити: у цркви на обичноме мјесту гдје се дјеца кршћавају стоји аналогична (налоња) и на њој стоји крст и кутија, у којој се чува св. Муро. Дијете се стави на обично мјесто пред аналогичном.

Свештеник обично рече: *Благословен Бог наш, и т. д. и послѣ трисветога одмах почеће читати молитву пред миромазањем, која гласи: „Благословенъ еси Господи Боже вседержителю источниче благихъ“, и т. д. И одмах послѣ ове молитве приступиће мазању дотичнога дјетета Св. Муром. Обићи ће у три пута око аналогичне уз појање: „елици во Христа крестистеся“ и т. д. и редом ће до краја остали чин по требнику свршавати.*⁹¹⁾

18. Жену, која има обично, или је родила дијете, а није још протекло 40 дана од порођаја, може ли свештеник исповиједати и причестити, у случају кад би јој у таквоме стању смрт пријетила?

И ако жени родиљи за 40 дана послѣ порођаја, као и оној, која има обично није дозвољено, да у цркву улази; али у случају њене смртне болијести по спихођењу дозвољава јој се, да се може исповиједати и причестити.⁹²⁾

⁹¹⁾ „Истина“ страна 302—303. Задар 1886 год.

Примјѣба. Овдје описујући — допуну крштења — за часак удаљили смо се од предмета — исповиједи. — Али смо нашли за потребно ово укратко навести с намјером, да би брату свештенику облакшали, ако би и кад би му се случили у једно исто вријеме вишеприведени два случаја, па да би без двоумља знао шта у таквој прилици има чинити.

⁹²⁾ „Истина“ стр. 108. Задар 1886 год. Церковный Вѣстникъ N. 7. стр. 221. С-Петербургъ 1895.

Ако таква жена умре после исповиједи и причешћа, она се може у цркву унијети и опојати.

Но кад би она оздравила, па ма било, да се је при случају опасне болести по снисхођењу и удостојила св. причешћа, њој опет није слободно улазити у цркву, докле не истече прописано вријеме 40 дана од порођаја.⁹³⁾

19. Треба ли, да свештеник причести онога болесника, који је смртно болестан, а непрестано бљује?

Овдје је, истина, питање о св. причешћу, али пошто св. причешћу вазда предходи исповијед, то смо за потребно нашли да се и овоме овдје поведе ријеч.

По правилима св. православне цркве нико не може бити лишен св. причешћа, кад се при смрти находи. (Виђи за ово *13* правил. првога васељ. сабора; прав. 7 картагенскога сабора, и *1* прав. 2 и 5 Григорија из Нисе.)

Но нигдје у *13* православним каноњима није било ријечи: „може ли се причестити онај, који при смрти бљује“? У руској цркви уобичајено је не давати св. причешће ономе, који умире од бљевања зато, да се та велика светиња не би бацала у ништа.

У Грчкој пак цркви снисходећи жељи болесниковој у томе овако поступају: Ако човјек још дише, а није сасвијем умро, него је само без чувства и не може ништа да једе, или избацује оно, што му се у уста ставља; тада ће свештеник најпажљивије дотакнути се само његовијех уста са св. тајном причешћа.

Ослањајући се на такву уобичајену практику Грчке цркве, на питање: „да ли треба удостојити св. причешћа онога, који умире од бљевања,“ задарска „Истина,“ доноси овакви одговор: „Ако један болесник страда од непрестанога бљевања и зажели се причестити, свеште-

⁹³⁾ „Гласник Православне Далмат. Истријис. Епархије“ стр. 167. Задар 1895 год.

ник не треба да то одмах учини, него нека причека, да ако би бљување престало; не прекине ли, а међу тијем наступи опасност смрти, тада ће свештеник дотичнога причестити, али на овај начин: омочиће св. ожицу у св. причешће, па ће тако само оквашеном св. ожицом помњиво додирнути усне и језик болеснику. Тијем се начином већ болесник причестио и ступио у опћење са Христом, а св. тајна није била изложена опасности да се изгуби.“⁹⁴⁾

Што се тиче исповиједи, која предходи св. причешћу, то ће је и у овоме случају свештеник обавити, у колико то болесниково стање живота буде допуштало, као год што се то и иначе по правилу обавља и код омијех, који се при смрти налазе.

20 **Је ли нужно да свештеник исповиједа и причести здраву, али остарјелу особу; или на смрт опасно чељаде, ако таквome још није истекло 40 дана од његове потоње исповиједи и причешћа?**

Неки кажу, кад је здраво остарјело или болесно чељаде исповиједано и причешћено у течају времена од 40 дана, да таквome није нужно у простору тога времена ни исповиједати се ни причестити.

Такво мишљење није правилно, и њега се свештеник не смије држати.

Свештенику дакле у дужност стоји, да болеснога и остарјелога, па ма он и здрав био, исповиједа и причести, кад год би то такви сам захтели. Таква оданост св. тајнама потијече од вјере онога, који св. тајне жели примити, а вјеру ничију нико не смије убијати!

Св. тајнама: исповиједи и причешћу нема рока; него се оне могу обавити над омијем, који их захтева у свако вријеме.⁹⁵⁾

⁹⁴⁾ „Истина“ стр. 139. Задар 1886 год.

⁹⁵⁾ Церковный вѣстникъ. II-ро 7 стр. 221. С. Петербургъ 1895. год.

21 Свештеник исповијешћу васпитава своје парохијане.

Свештеник као служитељ олтара Господњега, као пастир духовнога стада назива се духовнијем оцем. Он као извршилац св. тајна, као проповједник вјере Христове и као учитељ слова Божијега просвјећава народ и облагорођава његову нарав. У извршавању својих св. дужности он сваком приликом обучава и васпитава своје парохијане; али то најбоље може чинити при обављању исповиједи.

На исповијед код свештеника приступају: мали и велики; млади и старци; власници и простаци; богати и сиромашни; мудри и незнани; судци и злочинци; мушки и женски и т. д.

Свакоме од ових свештеник, према узрасту и стању, према знању и простоти даје сходне очинске савјете и упуства за њихово владање. Он их учи, како ће као добри хришћани проводити побожан живот, и наставља их, како би њихова воља вазда била склоњена на добро, а одвратна од свега онога што се не пристоји добријема и побожнијема хришћанима и поштенијема грађанима.

Свештенику дакле као духовноме пастиру повјерено је духовно стадо, да га руководи и управља на његово вјечно спасење, и да га васпитава у духу побожности и човјечности уљудности. Ваљани свештеник привикне своје парохијане, да слушају његове савјете, јер се они односе на њихову срећу и напредак. Он неуморно вазда, а особито при исповиједи труди се, да на земљишту срдаца својих парохијана посије сјеме вјере и доброга владања, како би оно рађало плодове доброга хришћанскога живота и сваке људске врлине.

Свештеник при обављању исповиједи без разлике свакога учи, да вјерује у Бога; да му се вазда моли; да свако своје дјело започиње и свршава молитвом, и да се св. вољи Његовој у свему покорава. — Учи,

да се празнују неђељни и празнични дани, да се у те дане иде у цркву, да се у цркви мирно и побожно слуша св. служба, да се такви благи дани и код куће проводе у побожности и у чињењу добријех дјела. У оне укућане — породице — учи да живе у миру, а да би се тијем удостојили, да мир Божији међу њима вазда влада, треба: да синови пред родитељима, млађи пред старијима у свему буду покорни и послушни. — Свештеник казује укућанима, да благослов Божији пребива само у онијема домовима, гдје је мир, љубав, слога и послушност. — Олјељито учи дјецу и из малена навикава их, да буду побожни, да поштују своје родитеље и све друге по власти и годинама старије. Даље учи их, да се у школама добро уче, како би као добри хришћани послужили Богу у побожности, родитељима у послушности, а ближњима у браћкој љубави, миру и слози. — Старије учи, да настављају своје млађе на ред и пристојност, и да им у свему добар примјер дају.

Свештеник супрушнике учи и доказује им, да су они темељ породици. Па да су они такви дужни живјети у миру, љубави, слози и супрушкој вјерности. Учи их, да један другога потпомаже и обучава у свему доброме и побожноме; да један другога претрпи за добро дома својега, за благо и срећу дјеце своје. — Даље их учи, да ће њихово складно обхођење добром утицати на дјецу њихову; а напротив — сачувај Боже — њихова свађа и неслога поквариле би и заразила дјецу њихову, које би могло бити поводом многе несреће за дом њихов.

Свештеник при исповиједи покајанике учи, да буду вјерни земаљскоме владоцу и покорни његовијема властима; да љубе своју домовину, и у вријеме потребе и нужде да ни сами живот свој не штеде за благо и част своје отаџбине.

Сиромашне свештеник тјеша, да буду задовољни са ошјем, што им је Бог дао; даље их савјетује, да није

задовољство само у имању, него је оно и у доброме имену, људскоме и поштеноме владању, добрима дјелима и у испуњавању свете воље Божије. По народној изреци вели се: „да није сиромаха ни сунце не би гријало.“

Богаташе свештеник учи, да у муци и невољи потпомажу сиромаше и невољнике; да надгледају и руке помоћи дају сиротама и удовицама. Газде учи, да благо поступају са својијема слугама, да њихове животе чувају, као животе своје цјече, да се по могућству брину о њиховој будућности. Савјетује их, да су ово дужни чинити са погледом, што и они имају Господа на небу. Слугама опет даје добре савјете, да вјерно и поштено служе оне, који их хљебом хране; учи их, да њихово имање чувају и унапређавају као своје сопствено.

У опће свештеник при исповиједи учи своје парохијане, да из њиховијех уста нигда не излазе грдне и неуредне ријечи; да избјегавају непристојне шале и све оно, што може ^{НАДАТИ} повода ка каквој саблазни; јер се и ријечима ^{РЕД} пред Богом ^{МОЖЕ} може гријешити доказавши им, да их је више ^{СПОГНУЛО} од језика, него ли од мача. Св. писмо вели: „по твојијема ^{РИЈЕЧИМА} Судићу ти, зли слуго.“⁹⁶⁾

Даље учи своје парохијане, да опраштају увреде, које им је неко учинио, а у накнаду за то, да се надају, да ће и њима Бог опростити гријехове њихове. Учи их, да никога не осуђују, па да ће тијем и они избјећи од осуде. Даље их учи, да се помире са онима, са којима се у свађи налазе, да љубе и свако добро желе свакоме, да сваку могућу услугу чине својијема ближњијема, па и самијема непријатељима својијема да добро чине.

Свештеник учи своје парохијане, а особито оне, који богатије живе, и оне који немају напљедства у потомству, а међу тијем са материјалнијем имањем прилично располажу, да по могућству потпомажу цркве, манастире,

⁹⁶⁾ Лук. 19 22.

школе и све друге добротворне заводе, као и све оно, што од њих хришћанска љубав буде захтјевала.

Свештеник при обављању исповиједи учи своју духовну дјецу, да избјегавају: блудство, прељубу, убиство, гордост, среброљубље, лакомство, крађу, пјанство, љеност, издајство, клеветање, опадање, лажи, варање криву клетву, пакост, љутину, пркос, распру, завист, непослушност, раскошлук, и једном ријечју све оно, што је противно закону Божијему, законима земаљскијема и што не додикује добријема хришћанима и поштенијема људима.

Такође учи противу сујевјерија, као: метање угљевља у воду; забадање сјечива у греду; тумачење и вјеровање сновима; гатање у костима (плећама); суђење о времену по црвенима облацима; светковању њекијех младијех петака у прољеће; ложења огњева у оборима у очи прољетњака, и т. д.

Учи даље: да не вјерују да има вјештица, вукодлака, вјетрогоња, тенаца, вампијера, и т. д.

Свештеник дакле, као духовни пастир, учитељ и васпитатељ христово стада, својијема парохијанима, као својој духовној дједи у свему показује пут, који их води, да познаду Бога и његову св. вољу; да буду добри и поштени људи, избрани народ и добри и ваљани грађани.

Оваква наука и савјети свештеникови, и његова очинска брижљивост и заузетост представља га у правоме и потпуноме смислу, као духовнога оца духовне дјеце — његовијех парохијана, и као правога учитеља и васпитатеља народнога.

По овоме вриједни и ваљани свештеник у обављању своје св. дужности заиста васпитава и облагорођава душе, и оплемењава нарави својијех парохијана. — Своје духовне пастве! —

22. Свештеник треба да распореди вријеме, кад народ има приступати на исповијед.

Као што смо у предњему чланку казали, да се исповиједљу васпитава народ, али да би он у томе повољан успјех показао нужно му је, да ту св. дужност на тенани и без сваке хитње може обављати.

Да би свештеник исповијед извршио како треба и како ваља, нужно му је да има на то више малко времена, него што га у томе обично неки свештеници употребљавају. 97)

О овоме у ручној свештеничкој књизи стоји: „да се може правилно као што ваља исповијед извршавати, а особито ондје, гдје су парохије велике, или гдје при једној цркви има више парохија, и због тога има доста народа, свештеници дужни су, да савјетују, уче и наређују, да народ долази на исповијед, на два, три или више дана испред оног дана, кад се има причестити.... Да би свештеник у овоме што боље успио, он треба, да својијема парохијанима разложи и савјетује их, да ће се они боље спремити, да достојније могу примити св. причешће, ако се буду раније исповиједали. Јер тијем начином испред причешћа имајући они више времена могу нешто учинити добро за своје оправдање, принијевши плод покајања.“ 98)

Код народа је на више мјеста уобичајено, да на исповијед долазе оног истог дана, кад се имају причестити. Да би свештеник овакву незгуду отклонио, ево какав му за то савјет даје пастирско богословље: „свештеник, који се стара о добру и спасењу својега стада, научиће своје парохијане, како треба, да на два, три или цијелу седмицу дана прије, него што се мисле причестити, долазе на исповијед. Онијема што се напријед исповије-

97) Гласник Православ. Далмат.-Истријске Епархије број 2. стр. 21. Задар 1894 год.

98) Ручна свештеничка књига од М. Михаила. стр. 75. Биоград 1867.

дају нека свештеник каже: ако би их савјест узнемиравала, да су нешто прије при исповиједи заборавили исповиједати, или су нешто послѣје исповиједи сагријешили то у томе случаја такви могу поново доћи да се исповиједају.“⁹⁹⁾

Кад свештеник овако распореди вријеме, да му парохијани на неколика дана напријед испред причешћа долазе на исповијед, он ће онда моћи не само исповиједати их по правилу, него ће тијем добити прилику, да их може иза исповиједи савјетовати: како им се ваља унапријед од гријеха чувати и вазда тежити за онијем, што је добро и побожно.¹⁰⁰⁾

Онај, ко се унапријед исповиједа два, три или више дана, он тијем добије времена, да може промишљати о томе, како је он преко св. тајне покајања удостојен милости Божије, те се тако може тјешити својом мирном савјешћу.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

23. За исповијед и св. причешће свештеник никакве наплате не смије искати.

По закону за исповијед и св. причешће свештеник нема право ништа узимати, по ономе што је Христос рекао: „туне пријсте, туне дадите.“¹⁰²⁾

За ово виђи: ¹⁰³⁾

⁹⁹⁾ Пастиреко Богословље стр. 200. Биоргад 1874 год. Књига о должностяхъ средствителъ приходскихъ стр. 136. Руководство для священнослужителей соч. священника Н. Сильченкова, стр. 40. Воронежъ 1888 г.

¹⁰⁰⁾ Просвјета свеска VIII. стр. 422. Цетиње 1895 год.

¹⁰¹⁾ Сочиненіе Евгенія Попова протоіерея объ исповѣди. Изданіе второе стр. 31. С. Петербургъ 1893 год

¹⁰²⁾ Мат. 10, 8.

¹⁰³⁾ Практическое руководство для священнослужителей соч. П. Нечаева изданіе второе стр. 188. С. Петербургъ 1893 год.

Церковный вѣстникъ N. 10. стр. 325. С. Петербургъ 1896. год.

24. Свештеник строго бива одговоран пред Богом, ако се не буде својски старао, да исповијешћу покајанике отклони од гријеха, и да их еклони на побожни — хришћански живот.

Господ преко пророка свештенику говори: сине људски, поставих те, да будеш стражар дома Израилјева, да слушаш ријеч, која излази из уста Мојијех, па да им (т. ј. народу) запријетиш у име Моје. Кад будеш рекао безаконику: за безакоње твоје смрћу ћеш умријети. А ти (свештениче), ако му (безаконику) ово не будеш казао, и не будеш га савјетовао, да се окани даље безакоња свога, и да се обрати са рђавога свога пута, па да жив буде; него ако немаром твојијем безаконик умре, крв његову од тебе ћу искати. Будеш ли ти (свештениче) безаконика савјетовао, а он те не би послушао, нити се оканио свога безакоња, он ће у безакоњу својему умријети, а ти ћеш душу своју избавити.“¹⁰⁴⁾

О како су странне ове ријечи Господње, и свештеник у обављању своје св. дужности вазда их је дужан имати на памети. При свакој својој радњи свештеник је обвезан својијема парохијанима проповиједати св. вољу Божију, и то не само у цркви, него свуда гдје би га дужност к њима позвала.¹⁰⁵⁾

Ако свештеник не би своје парохијане по дужности својој савјетовао онако, како га на то дужност веже, и ако се не би својски постарао, да при исповиједи гријехом обољелу душу духовно излијечи, онда он за њену погибију одговоран постаје пред Богом.

Ако те — свештениче — грјешник не би хтио послушати, укори га и запријети му, а немој гледати да му угодити, јер по ријечима Пророка Давида: „Бог ће расути кости онијех, који људима угађају.“¹⁰⁶⁾

¹⁰⁴⁾ Језекиљ 3, 20.

¹⁰⁵⁾ Кругъ поученій протоіер. А Бѣлоцѣтова. Изданіе четвертое. стр. XV. С. Петербургъ 1890. год.

¹⁰⁶⁾ Псал. 52, 6.

Свештеник је љекар душа обољелијех, вођ слијепијех, учитељ незналијех, руководитељ заблуђелијех и покваренијех, стражар и пастир, да чува Богом-повјерено му стадо духовно, судија да суди гријехове људске, и да исправља оно, што је искривљено. Зато он је дужан, да та узвишена своја звања дјелом оправда. Бог зна, што је и колико је свештеник у стању учинити, па ако из немарности и љености своје не учини оно, у колико је дужан био учинити, тешко пред Богом гријешити.

Колику одговорност свештеник на себи носи привешћемо овдје један примјер о важности његовога св. чина: „Ја сам читао“ — говори Авва Амос Патријарх Јерусалимски — „да је Лав први учитељ Римски за 40 дана непрестано био у цркви, гдје је у плачу, молитви и посту просио од Бога, да му опрости гријехове његове. На свршетку чује глас: Господ је опростио све гријехове твоје, осим онијех, који се тичу твојијех обвеза, које су на тебе стављене, кад си био рукоположен за свештенослужитеља, и за њих неш бити строго испитан.“¹⁰⁷⁾ Према овоме одговорност за личне пријеступе свештеника, у сравањењу са онијема, које потијечу од његовијех обвеза свештеничкијех, незнатне су и у неколико прије опростителне. Кад си — свештениче — један пут примио на се дужност пастира, то са свијема твојијема силама труди се, да тој св. дужности по могућству одговориш. Као што се добри љекар заузима да излијечи болеснике, који болују од тјелеснијех немоћи, тако се и ти заузни, да брижљиво лијечиш твоје духовно стадо од његовијех душевнијех болести.

Свети апостол Павао учи свештенике: „пазите себе и своје стадо у коме вас Дух Свети постави пастирима, да управљате црквом Господа Бога, коју је — Христос — искупио крвљу Својом.“¹⁰⁸⁾

¹⁰⁷⁾ Примјери хришћанских добродјелей соч. Академика Ф. Г. Солнцева. Издање шестнадцатое. Стр. 48. С. Петербургъ 1893. год.

¹⁰⁸⁾ Дѣян. 28, 28.

Свештеник је чувар стада, које је откупљено драгоценом крвљу Христовом. Тешко дакле свештенику, ако његовијем нерадом погине једна духовна овца тако великом цијеном откупљења. Пут којим свештеник у обаваљању својијех дужности ходити мора врло је тежак и опасан; зато свештеник дужан је да строго пази, како би њим пошао: „не како мудри, него као премудри.“¹⁰⁹⁾

Као што глад очекује свакојега љенивога земљодјелца, тако глад духовни очекује оне свештенике, који не раде о спасењу своје пастве.

Да би свештеник успио у својој дужности свештеничкој, и да би његови савјети упливисали на душе и срца његовијех парохијана, он је најприје дужан уредити себе и своје домаће. Од колике је и од какве је важности, и колику корист за владање и управљање свештеника приноси уређење његовијех домаћијех, привешћемо овдје 65 чланак пријевода: „Књиге о свештеничким дужностима,“ који пријевод доноси „Гласник православне далматинско-истријске епархије,“ који гласи:

„Који (свештеник) својијем домом добро управља? — Који има послушну дјецу са сваким поштењем. Спомени се, о свештениче, старозавјетнога првосвештеника Илије, којега је Бог строго казнио због безакоња покваренијех синова његовијех (I. царств. 4, 18), те пази, да и ти не будеш од њега строжије кажњен, једно ради дома твојега, а друго због дома Божијега, т. ј. зарад парохијана теби повјеренијех, које си ти дужан изводити на пут спасења. А како треба да се стара о управи дома Божијега онај, који хоће да буде свештеник, или који је већ свештеник види се отуда, што апостол таквоме наређује, да покаже најприје, да својијем домом добро управља.“¹¹⁰⁾

¹⁰⁹⁾ Ефес. 5, 15.

¹¹⁰⁾ Што се тиче управе дома, свештеник треба да све своје домаће научи правој вјери и свејем животу; да жена његова буде поштена, која не опада, незавидљива, тријезвена и вјерна у свему, (I. Тим. 3, 11.); исто тако да и дјеца његова буду вјерна, коју не коре за поквареност и непокорност. (Тит. 1, 6) Тако наређују и правила. Свештеник не може бити онај, који не обрати у праву вјеру све своје домаће. (IV. вас. љ. пр. 14; Картаг. 36) . . .

Он (апостол) на име каже: ако ко не умије својим домом управљати, како ће се моћи старати за цркву Божију? (т. ј. за народ Божији.) (Тим. 3, 6.) ¹¹¹⁾

Одовуд се јасно види, да је свештеник дужан марљиво старати се како о дому својему, тако и о спасењу парохијана својих по ономе: „добро гледај душе стада твојега и старај се за њих.“ ¹¹²⁾

„Пастир добри душу своју полаже за овце.“ ¹¹³⁾

„Који се пастир не стара о стаду, тај није пастир, него најамник, па не ради о овцама.“ ¹¹⁴⁾

За сваку духовну овцу, која би из свештенику повјеренога стада његовијем немаром на странпутицу заблудила, он би био строго одговоран пред оцем небесним.

Тешко пастору, који стриже руно са стада, а не пази га нити га чува од звјерова и вукова — заблуда и порока.

NACIONALNA

¹¹¹⁾ Златоусти у 2. посланије Титу: ко није могао бити учитељ својој дјечи, како ће се да буде другима? Ако са онима, које је имао уза се из дјетињства и које је узгајао, и са њима по закону и природи располагао, није могао управљати стадом овца? Који другима моћи користити? Доиста, да отац није био до крајности лијен и немаран, не би био допустио, да буду зли они, који бијаху у његовој власти.

¹¹²⁾ Књиге о свештеничким дужностима. Пријевод по „Гласнику правосл. далмат.-истријске епархије“ број 4 стр. 57. Задар 1896 год.

¹¹³⁾ Јоан 10, 11.

¹¹⁴⁾ Јоан 10, 13.

(Н а с т а в и њ е с е)

**

ФИЛОСОФСКО РАСУЂИВАЊЕ О БЕСМРТНОСТИ

Н А П И С А О

проф. Лазар Т. Перовић.

Између најважнијих хришћанских питања јавља нам се питање о бесмртности, јер се налази у најтјешњој вези са животом, те и ријешење његово у овом или оном смислу меће на њ судбоносни утисак. Ушљед овога, различити религиозни до-

кази и философске системе долазиле су до најразличитијих резултата, и ма да кроз све њих провирује мисао о човјечијем бесмрћу, ипак се ово различито разумије: или у смислу савршеног уништења личног бића и пријелаза у божанство, у смислу слијевања са бескрајном супстанцијом свијета; или у смислу пријелаза у општи живот природе, али тако, да она сачува саставне елементе, из којих се човјек састоји, те да ствара све нове и нове организме; и најпослије у смислу продужења личног бића човјечијег за гробом. — Ово су она три погледа на бесмртност човјечију: пантеистички, материјалистички и телеолошки, којијема ћу ја и да занимам мало свога читаоца; да му испричам лабавост првијех двају, а потврдим право, хришћанско учење, на основу здравог смисла.

I. Пантеист, од прилике, овако излаже своје мишљење: душа човјечија од вјечности постоји у апсолутности, као идеја апсолутности; затим привремено добија индивидуалност у форми човјечијег организма, а, по распаду његову, поново губи своју индивидуалност и поново прелази у апсолутност, као идеја апсолутности. Али ипак душа човјечија, изгубивши у апсолутној супстанцији своје лично биће, своју индивидуалност, не пропада, не губи се сасвим: њена супстанција и даље постоји, чува се у апсолутној супстанцији свијета. У овом њеном чувању, или продужавању бића у општој супстанцији свијета и састоји се учење пантеиста о човјечијој бесмртности. У основи својег погледа пантеист проводи мисао, да је душа човјечија рефлекс опште супстанције свијета, значи: да и све радње и човјечија стања теку по крајњој необходимости, као одједи опште супстанције свијета. Али свијест и искуство наше говори нам сасвим друкчије, т. ј. да душа наша непрестано сама од себе ради по закону слободе, а не по крајњој необходимости. Утиске спољашњег свијета она усваја саодговорно са законима и облицима мисли, које су јој својствене и на вољу јој је, да се на некијем подуже заустави, а са другијех да прелази кад јој је воља; може прскинути извјесни ред престава, па почети нови, када хоће. Одовуда се види, да је наша душа самостална супстанција, а не рефлекс какве год нове супстанције, као што говори пантеист. Ако је на тај начин основа његовог погледа лажца, онда је тако неоснован и лажан извод, што истиче из тог основа, а то значи, да нема никакве основе приписивати човјеку онакву бесмртност, какву му обећаје пантеист.

II. Да видимо сада, што ће нам рећи материјалист.

У основи његова погледа лежи мисао о материјалности душиној. Признавајући душу за функцију, или хармонију тјелесног организма, он долази до закључка, да, како се брзо руши тај организам, тако се уништава и његов продукт, функција или хармонија, т. ј. душа и таквим начином човјек послје смрти савршено губи своју личност, а његова се бесмртност — вели материјалист — састоји у непрестаном пребивању у општем животу природе оних саставних елемената, на које се распада тијело човјечије послје његове смрти, при њиховом пријелазу у нове форме живота, када се образују нови организми. Таквим начином бесмртност је човјечија — по мишљењу материјалиста — права бесмртност, или сачување сила и стихија природе у једној истој количини. Али ово је права смрт човјечија; јер, кад се у њему уништи лично самосазнање, то је савршена пропаст његова, као личног бића. За потврду својег мишљења материјалист се користи својим учењем о материјалности душе. Дозволивши поглед на човјечију душу, као на функцију или хармонију тјелесног организма, ми нећемо кадри бити објаснити ни најпростије психичке акте. Ако је на пр. осјећање физиолошки процес и пошледица тек раздражења органа осјећања, наравно, сваки би се надражај нервне системе, који има довољно силе, пратио осјећањем. Елис боље рећи, прелазио би у њ. Међутим искуство нам свједочи, да, и ако сваки надражај може пријећи у осјећање, ипак не прелази у њ'. Ми видимо на пр. неки извјесни предмет онда, кад надражај, којег тај предмет производи на орган вида, ми познајемо, примјеђујемо као такав. У противном случају надражаји за нас немају стварности, о њима ми не можемо знати непосредно. Кад таквим начином, дозволивши материјалност душиноу, ми не можемо објаснити најпростије психичке актове, како ћемо више њене појаве — читави колос појава ума, срца и воље? Наравно тек онда, кад признамо, да је наша душа духовно биће, а не материјално, као што говори материјалист. Значи: ако је лажна основа његовог учења, лажан му је и прилично грдан и извод, који отуда истиче: да с видљивом смрћу човјечијом на свагда изумире и његова личност.

Пошто се ми никако не можемо помирити с оваквим погледима пантеиста и материјалиста, то дајте да разгледамо човјечију бесмртност у смислу продужења загробног живота личног бића; а ово и јест оно наше право мишљење хришћанско

религије, као Богом открите религије, које ми примамо на вјеру, као једину истину и безусловно чисто учење. Па и без нашег убјеђења у истинитост овог учења непосредно на основу вјере у божанствено происхођење хришћанске религије, у њену богооткривеност — ми можемо доћи к овом истом резултату и другим путем — логичким: можемо извести истину личне бесмртности на основу здравог смисла из својстава и тежња, које су доступне нашој души и из појмова, које ми о Богу имамо. Познатији су и важнији докази личног бесмрћа човјечијег тројаки: метафизички, телеолошки и морални.

А) Метафизичар доказује овако: Ја под именом „смрт“ разумијем диобу на дијелове, распад на саставне елементе; а ја бих му одговорио овако: душа је човјечија биће духовно и просто, једноставно, наравно — не подлежи смрти, те зато мора продужавати своје лично биће све дотле, докле га не уништи свемогући Бог; очекивати, пак, да Бог уништи своја створења нема смисла, јер би то противно и морално немогуће било за Творца, као Премудрог и Преблагог Бога, значи: и лична бесмртност човјечија мора се продужавати. На ово ће метафизик устати и рећи ми: душа, као именција (без простирања по величини и количини) може имати величину интензивну, може имати различити степен енергије, а одовуда и различити степен реалности у одношају к својим силама, које могу постепено падати и најпослије доћи до нуле, као што то видимо код изнемоглог старца, значи: и душа наша може посредством постепеног пада њених сила савршено угинути. А ја ћу му одговорити овако: Ваш доказ нема јаке основе, јер ће степен реалности душевних сила вазда остати један исти, те зато је и неправилно изводити закључке од рашћења или слабљења извјесне душевне способности к измјењењу њене реалности; а пад душевних способности и сила у старцу, на што се позивате у овом случају, само нам свједочи о душевној зрелости, те нам још више напомиње њену бесмртност. Под старост у човјека по нужди отроми моћ познавања и примања утисака спољашњег свијета, са којим он прекида везе, пошто му се његов тјелесни организам све више и више троши у том животном периоду и слабе његови органи спољашњих осјећаја. Ушљед овог расцјепавезе са спољашњим свијетом сазнање се старчево повлачи унутра, у себе, обраћа се свом унутрашњем духовном капиталу, којег је стекао у доба младости! И ово баш пространо развиће унутрашњег човјечијег живота, када се спољашњи живот постепено гаси, и помаже освјетљењу мисли о

човјечијој бесмртности. Моја се мисао још не може никако помирити с тим погледом, да човјек само зато јача и зријева духовно, да свечаније погине и савршено пропадне заједно с падом тјелесног организма, те морам претпостављати будући живот, у којему ће душа продужавати своје вјечито усавршавање.

Б) Телеолог свој поглед оснива на тежњи човјечије душе к бесмрном развићу и њеној способности к непрекидном усавршавању. Свакоме је, мислим, познат факт, да постепеним раширивањем својег знања, човјек све већма и већма осјећа у себи жеђу за знањем и да морални идеал, у колико се к њему тежи, све више и више расте тако, да сва задовољства, шта више и сами живот, не може за нас бити благом, чим ми почнемо размишљати, да ће се оно на свагда прекратити кроз извјесни течај времена.

Противурјечија неће бити тек онда међу душевним силама и способностима и њиховим развићем, ако ми дозволимо вјечно биће душино, а нецјелисходно, шта више и доста дрско би било мислити да ће га Бог уништити, и ми бисмо се прије могли убиједити у својој бесмртности, него вјеровати у пропаст душевну, пошто је Бог створио и предначинио, да се слободно развија и усавршава. Могао би ми когод примјетити на овакво тврђење, па да доменути да има и таквих људи, који су сасвим неспособни к даљем развићу, као што су на пр. Кафри, Хотентоти и др. а међутим су у овом животу достигли потпуно развиће душевних сила и способности. На ово се не би требало дуго колебати, него с мјеста одговорити, да је примједба једнострана и површна, јер сами успјеси хришћанског мисионерског рада међу тим народима свједоче нам, да се и међу тим дивљацима скривају приличне духовне силе. Исто тако нема људи, који су овђе, на земљи, достигли потпуно развиће душевних сила и нико нам ваљда неће побити ту аксиому, да се човјек у садашњем животу развија једнострано, непотпуно.

В) *Наравствени доказ.* Човјеку је од природе доступан наравствени закон, захтјеве којег у садашњем животу није у стању потпуно извршити; остаје му у дужност, да призна за потребност продужење свог живота за гробом. Уз ово ми не видимо у садашњем животу строге саодговорности међу човјечијом добродјетељу и његовим блаженством, па не можемо допустити ни то, да је Праведни Бог неправедно поступио, кад је распоређивао небеска блага. Сваки човјек добива награду по својим заслугама, те зато је потребно допустити загробни живот. Овдје би ми могао

когод пребацити, напр. овако: пошто сама добродјетељ чини срећним онога, ко у њој напредује, то каква је потреба човјеку, да и у бесмртности добије достојну награду? А ја бих му рекао: наривно, паравствено напредовање помаже човјеку, да равнодушно гледа на многе непријатности, помаже му, да лакше преноси многе несреће; али гле! саму добродјетељ он тешко докучује, јер је напредак у њој скопчат с тешком борбом, патњама и страдањима, а ово је велика тешкоћа за човјека, који строго гледа на добродјетељ, те му то доприноси велику тугу и жалост. Ако је дакле добродјетељ скопчата с таквим несрећама, јамачно је сасвим природно, да човјек добротиналац захтјева награду у будућем животу за све оне муке и страдања, које је он претрпио невино, тек да добије вјечни живот, гдје нема ни болести, ни туге, ни уздаха, већ су таква блага, каква нити је око виђело, ни ухо чуло, нити срце људско осјетило у дворовима славе небеске.

**

О ЛИКУ СПАСИТЕЉА, БОГОМАТЕРЕ, АПОСТОЛА И У ОПШТЕ ДРУГИХ УГОДНИКА БОЖИЈИХ — НА ОСНОВУ КАТАКОМБНОГ ЖИВОПИСА

— ПИШЕ **Д. Поповић** —
CRNOJEVIĆ

Најстарије споменике хришћанске иконографије налазимо у *катакомбама*, *) које су древни хришћани копали ради сахрањивања својих мртваца, — принуђени су били копати подземне ходнике и одаје, и тамо слободно вршити своје вјерске обреде. Таква подземна мјеста и називају се катакомбе. —

*) Кад су почела гоњења на хришћане, то ови, ради удобности и слободе у вршењу свог богослужења и заједничке молитве, као год и сахрањивања својих мртваца, — принуђени су били копати подземне ходнике и одаје, и тамо слободно вршити своје вјерске обреде. Таква подземна мјеста и називају се катакомбе. —

До *Марки* (у посљедњој половини ов. стољећа) мислило се, да те подземне пећине гоњени хришћани нијесу сами копали, већ да су ту прије били камени мајдани за разне грађевине, које су они, на овај начин, већ ископане налазили и у њима се насељавали. Но ово није истина, почем оне нијесу биле копате у туфу од камена, већ у мјестима, гдје се налазило прилично велико зрнасто камење, које је врло мало или баш ни мало није служило за грађевине. Поред овога, ходници катакомба већином су правилни, чега ми никада не видимо на мјестима, гдје се вади камење или копа пијесак. А ако и има каквијех неправилнијех ходника, то — по мишљењу истог *Марки* — они су учињени били у средњем вијеку, кад су тражили богатства катакомба, за вријеме којег потраживања неке катакомбе потпуно су биле разорене. —

вања својијех покојника, као и ради слободног вршења бого-служабних обреда, у периоду гоњења и борбе хришћанства с незнабоштвом. — Свију катакомба, које су нађене у разним земљама, биће повише од 70; но ушљед тога, што су римске катакомбе, по својему садржају, богатије од других, то ћемо ми и имати у виду само те катакомбе, и једино на основу њих, колико-толико, упознати љубитеље духовне просвјете са предметом, којег смо се ми, на основу авторитета, прихватили. —

Споменици хришћанске иконографије у катакомбама показују, да су се ликови Спаситеља, Богоматере, апостола и др. светих Божијих угодника израђивали постепено, докле најпослије нијесу се одредили у битнијем цртама и добили већ саван карактер за све вијекове.

Нађени у римским катакомбама споменици хришћанске вјештине I и II-ог вијека јасно нам свједоче, да ликови Спаситеља, Богоматере, апостола и светих Божијих угодника немају одређеног црквено-иконаграфског карактера, и то не само таквог, каквог ми видимо у доцнијим временима, већ чак и онаквог, каквог су иста лица добила у III и IV вијеку. Једино у тима двама вјекovima ми сретамо израђене типове поменутог лица.

А главни пак узрок, што ми немамо правијех ликова поменутијех лица, састоји се у томе, што се је првобитна хришћанска култура налазила на таквом ниском ступњу развића, да најближи пошљедовачи Вјечног учитеља нијесу у стању били предати потомству како његову спољашност, тако ни спољашност Богоматере, апостола и др. Божијих угодника, и ако су њихов лик у својој души свагда јасно представљали. Поред реченог ова празнина даје се и тиме објаснити, што први пошљедовачи божанствене науке, међу којима су на првом реду јевреји, чак и нијесу ишли на то, да имају слику свог учитеља, бојећи се, да их не би поклоњење Његовом лику привиквало к идо-

Почињући од половине трећег вијека излазили су укази, који би забрањивали скупљање хришћана у тим подземним собама, а последије ових други би их онег уништавали, докле се једном већ (благодарећи римском закону, који је дао свима религиозним заједницама подједнако право) не отресосе прашине подземних тмина, последије чега и почеше сагрђивати своје богомоље на отвореним мјестима (којијех већ у III вијеку — по ријечима Тертулијана — било је много). Последије овог катакомбе остају у заборау све до XVI вијека, када су постале предметом научног истраживања и истраживања. Такве катакомбе и до данас су се сачувале у Ливијским горама (у Египту), но најзнатније налазе се у Риму. На старине односе се к II вијеку по Рођ. Христовом. Осим поменутих катакомба има их још у Сиракузи, Неапољу, Паризу и другим мјестима. —

лопоклонству; — те, усљед тежње сачувати у потпуној чистоћи ново учење, они су се клонили свега онога, што би им посредно или непосредно напомињало грубо идолопоклонство опијех, којима су, како историци причају, са свију страна окружени били. **)

Ушљед свега, што смо до сада рекли односно поменутих ликова, потребно је, по могућности, пропратити историјски развитак тијех старинских споменика црквенске вјештине. ***) Прије свега почнимо о лику Спаситеља.

Христа у самом почетку сликали су не управо, не онако, какав је Он био у самој ствари, већ су га престављали под покривалом разних симбола. Тако у катакомбама сретамо представљена Спаситеља у облику *доброг Пастира*, ¹⁾ Који је или окружен својим стадом, или носи на раменима заблуђелу овцу ²⁾. Пошљедњу слику преставља нам (између осталијех) и једна малена статујица од бронзе, која се чува у Берлинском Музеју. На њој је насликан младић са овцом на раменима, коју држи рукама за прве и стражње ноге. Осим листића на мушком уду и покривала на глави, личност је потпуно гола ³⁾. Начин оваквог сликања Спаситеља први хришћани позајмили су из Еванђеља, у којему Он често савија се са добрим пастиром ⁴⁾ Даље су га сликали у облику младог *рибара* ⁵⁾ (премада ријетко), који држи у једној руци омању котарицу, а у другој удицу са ухваћеном рибицом, на коју је обраћен Његов поглед. Да је ту намера била преставити Спаситеља, а не ког другог, доказује нам ријеч *ἰχθυς*, која је написана над његовом главом ⁶⁾. Још ређе јавља се у облику *Орфеја*,

**) Сасвим противно видимо код класичног народа. Он је одвећ волио (помоћу боја или пластике) сачувати спољашње црте знатних људи, као: философа, законодаваца, пјесника, управитеља, а такође и блиске својте. (А. фон-Фрикен. Римски катакомби и споменици первоначалног хришћанског искуства. Часть третья. Москва, 1880 год. Стр. 127). —

***), Све споменике старинске вјештине обично дијеле на два велика периода: први период до Константина Великог и други од њега па даље. Први период одликује се символчким, а доцније историјским карактером; у другом периоду, у мјесто неодређених и општих црта, јављају се одређени и индивидуални типови, и што је ближе к VI вијеку, тиме веће и узима маха нови правац у живопису. —

¹⁾ Покровский: „Очерки памятниковъ православной иконографии и искусства,“ I вып. стр. 39, рис. 13. —

²⁾ Фрикенъ: „Римскія катакомбы“ Ч. III, стр. 4. —

³⁾ Ibidem стр. 19, рис. 5.

⁴⁾ Јован, X. 11,—16; XV. 4, 5). —

⁵⁾ Фрикенъ: „Рим., кат“ г. III, стр. 120.

⁶⁾ Ibidem, стр. 120, 121. —

са лиром у рукама, око којег су распоређене разне сцене из старог и новог завјета ⁷⁾. До данашњег времена познате су три такве слике, од којих најбоља се налази у катакомбама Домитиле ⁸⁾. Осим поменутијех начина сликања Спаситеља има их још и таковијех, у којима се Он представља у виду предмета из царства животиња и неодушевљенијех предмета, као: — *рибе, јагњета, крста, пастирске тољаге*, ⁹⁾ или, најпослије, под симболом *враћа*. Повод за посљедни начин представљања Спаситеља дало оно је мјесто св. Еванђеља, гдје сам Христос за себе говори: „Азъ есмь дверь: мною аще кто внидетъ, спасетсѧ:...” ¹⁰⁾

У свима поменутијем симболичким сликама Спаситеља, Христос још није могао добити одређеног типа. Али не гледајући на то, ми можемо примјетити, да су Га увијек, у првим вјековима, представљали са прелијепим лицем, које, ушљед израза на њему љубави и милосрђа, ¹¹⁾ улијева поштовање и уважање. ¹²⁾

Но у течају времена првијех вијекова хришћанства ми наплазимо на покушаје преставити Спаситеља онако, какав је Он заиста био, без сваке символизације. Значи, симболички елемент почиње мало по мало да уступа мјесто елементу историјском; ушљед чега, поред сликања Христа у облику доброг Пастира, у том истом периоду, премда и мало касније, Он се често јавља у историјским сликама Његовог живота, н. пр. у сцени пред Пилатом, умпвања ногу, сусрет са женом Самарјанком код бунара, и у сликама чудеса; ¹³⁾ најпослије у облику младића, премда са римскијем типом лица. Сликање Спаситеља на овај начин практиковало се прилично дуго времена и послѣје оног доба, кад се је Његов тип једном на свагда био сформирао. Тако на саркофазима (надгробним споменицима) Галије и Италије, које датирају од V стољећа, ¹⁴⁾ Христа престављају гдје стоји на брежуљку, из којег истичу рајске ријеке. Лице му је дугуљасто, кбее дугачке, и са брадом је. Међу тим са страна истог предмета Христос је престављен у облику младог Римљанина са округлијем лицем и кратком косом. ¹⁵⁾

⁷⁾ Ibid. стр. 33.

⁸⁾ Покровскій: оч. пам. пр. икон. и иск. I. в. стр. 33, рос. 11, 35 стр.

⁹⁾ Покровскій: оч. пам. пр. икон. и иск. I. вып. 31 стр.

¹⁰⁾ Јов. X, 9. —

¹¹⁾ Фрикентъ: Рим. Кат. ч. III, с р. 122. —

¹²⁾ Ibid. стр. 124. —

¹³⁾ Ibid. стр. 125. —

¹⁴⁾ Garrucci: „Storia del Arte cristiana,” Tav. 333, 224, 335.

¹⁵⁾ Фрикентъ: Рим. Кат. ч. III, стр. 125. —

У свима поменутијем сликама Христос је представљен у младићком добу, без браде, са жезлом или свитком у десној руци, као симолом Његовог учитељства; црте лица су Му њежне и симпатичне, а цијело тијело одликује се љепотом и стаситиошћу.¹⁶⁾

У опште у производима вјештине првог периода Христос представља се свагда без брадице, у облику младића, што је и служило изразом његове вјечности.¹⁷⁾ У другом пак периоду фигура и црте Исуса Христа индивидуализирају се, и сцене из Његовог живота узимају се не из симболичке тенденције, већ као историјски догађаји.¹⁸⁾ У том периоду Христос се јавља са брадом, у потпуном човјечијем узрасту, пун величанствености и силе.¹⁹⁾

Но на овај тип Спаситеља не треба гледати као на прави, истинити лик Христов, почем, као што смо већ казали, Јевреји су у опште избјегавали сваке слике. А да заиста није било правог лика Спаситеља, потврђава нам и несагласност првијех хришћана односно љепоте Његовог лица.²⁰⁾ Св. Иринеј (у другој половини II вијека) јасно каже, да нема праве слике Спаситеља; блаж. Августин свједочи, да Га сваки представља по својему укусу.²¹⁾ На основу овог пада сумња на оригинал писма Лентула, који описује спољашност Христову, по Његовом типу, који се је сформирао тек при крају IV стољећа; то се писмо може сматрати лажним документом, који се је појавио око VIII вијека²²⁾.

Ушљед овога, на она (готово једнака) описивања спољашности Спаситеља, која ми налазимо у Јована Дамаскина и Никифора Калиста, треба гледати као на већ израђени иконографски тип Христов. Тако Јован Дамаскин (VIII вијк) овако описује лице Христово: „Исус је био високог раста. лице Му је имало неколико нажуту боју, косе су коврчасто падале на плећи, брада била је црна, нос прилично дугачак, обрвице се срасле, очи имале су пријатан израз.“ Слично казивање налазимо и у грчког писца (XIV в.) Никифора Калисте, који је тврдио, да исти опис лица Христова датира од старијех писаца,

¹⁶⁾ Покровскій: оч. пам. пр. икон. и иск. I вып., стр. 56. —

¹⁷⁾ Kraus: Real Encyclopädie der christlichen Alterthümer. Zw. Band. 13 (По нарочитом преводу). —

¹⁸⁾ Ibid. стр. 11. —

¹⁹⁾ Ibid. стр. 23. —

²⁰⁾ Фрикенъ: Рим. кат. ч III. стр. 132. —

²¹⁾ Ibid. стр. 127. —

²²⁾ Ibid. стр. 129. —

и да се слаже са најстаријим иконама. По његовијем ријечима, „лице Исуса Христа имало је строги, но уједно с тим разумно-добри и чак њежни израз; косе биле су *нажуше*, у неколико таласасте, дугачке, и падале су на плећи; обрвице црне и праве; очи смеђе; нос дугачак; брада малена; лице заокругљено жуте боје; врат био је неколико сагнут, ушљед чега сва Његова фигура, премда и високог пораста, није изгледала стаситом.“²³⁾

Поменути описи спољашности Спаситеља одвећ су сродни са некимa сликама, које сретамо у катакомбном живопису. Тако у катакомби Калиста,²⁴⁾ Еовио пронашао је једну фреску, која је сагласна са поменутијем описима Јована Дамаскина и Ник. Калисте.*) Он је скинуо са исте фреске копију, а сами оригинал нестао је. Судећи по тој копији, Спаситељ имао је на истој фрески заобљено, у неколико дугуљасто лице, са озбиљним, неколико меланхоличним изразом; брада приријетка и кратка, брци се опуштили доље, косе падају на плећи и по средини раздијелене; десно раме и десна страна преију голи су; преко лијевог плећа Христова пребачен је палиум (одјећа философâ); на изглед му је око 25 год. Као-год и већину споменика из катакомба Калиста, тако и ову фреску треба одијети или крају II или III вијеку.²⁵⁾ А сумња, да би поменута фреска могла бити слика власника катакомбне собе, одбија се тим, што исти лик Спаситељев на поменутој фрески Калиста нема римски тип, већ чисто источни, семитски, који нема ништа заједничког са првијем.

У истој катакомби Бољдети нашао је фреску, која је подједнака са већ поменутом из катакомбе Калиста.²⁶⁾ Но на жалост, овај лик разбио се је, кад су га хтјели одвојити од зида, на коме је био написан.²⁷⁾ У катакомбама ми налазимо и друга изображења Христова, која су слична са већ поменутијем, и која су такође источнога типа. Али се претпоставља, да су ова насликали богомољци, кад су посјеђавали катакомбе, што се може видјети и по некијем знацима, као на пр. по-

²³⁾ Ibid. стр. 129.

²⁴⁾ Martigny: Dictionnaire des Antiquités chrétiennes, стр. 387.

*) Овоме лику слично је и попреје Спаситељев, које је нађено у катакомби Домитила. Изрезан је недубоко и доста грубо на округлом медалиону од слонове кости, којег су, по прилици, носили о врату. Тип је такође источни, и судећи по његовим знацима, треба га одијети к IV вијеку (Фрикенъ, г. III. стр. 138, рисунокъ 9). —

²⁵⁾ Ibid. стр. 387; Фрикенъ, стр. 136.

²⁶⁾ Фрикен: „Рим. кат.“ ч. III, стр. 137.

²⁷⁾ Martigny: Dict. d. Ant. chr. стр. 387, сinit 21 и 64.

нимбу у виду крста около главе Спаситеља. Ушљед овога ми ове и нећемо узимати у обзир.

У опште нам треба рећи, да послѣје овог времена, кад год су сликали лик Спаситељев, увијек су давали првијенство оном Његовом типу, којег смо ми већ видјели у катакомби Калиста. И без сумње, да су овом типу почели давати првијенство пред свијма многобројним варијацијама (о којима спомиње бл. Августин) једно ушљед тога, што је он боље од свију других одговарао висини хришћанског идеала, као и оном идеалу, којег је, на основу историјске правде, створила била хришћанска побожност. Благодаревши овоме, и речени лик Спаситељев почео се је употребљавати у свему хришћанству, као образац иконографске вјештине.²⁸⁾ Тако, исти лик можемо видјети на пет главнијих саркофага Латеранског музеја,²⁹⁾ у баптисперији костурнице св. Пончијана,³⁰⁾ на споменицима из времена папе Адријана I,³¹⁾ а такође изведен је на старинским мозаикама Рима и Равене (у IV, V, VI и осталим вијековима), у св. Констанса,³²⁾ св. Петра³³⁾ св. Андрија in Barbara,³⁴⁾ на мозаикама триумфалне арке св. Павла, изван градских зидова Рима, у цркви св. Козме и Дамјана у Риму (VI в.), св. Стефана на брежуљку Coelius (VII в.),³⁵⁾ у најстаријим црквама Константинопоља, Солуна и т. д.

Готово без сваке измјене овај лик Спаситељев прошао је и кроз сав средњи вијек, докле је и дошао до руку првијех умјетника из епохе препорођаја.³⁶⁾ Он је себом надањивао генијалност Леонардо — Да — Винчи, Рафаела *) и др.³⁷⁾

Но ипак, не гледајући на то, што су битне црте овога лика биле сачуване у хришћанској живописној вјештини, ипак, у разним мјестима, чињене су неке омање измјене и допуне. тако на Истоку Христос има неколико намрку боју, очи и косе

²⁸⁾ Ibid. стр. 387. —

²⁹⁾ Martigny: Dict. d. Ant. chr. стр. 387; Bottari, tab. XXI, XXV.

³⁰⁾ Bottari, tab. XXIII, XXIV —

³¹⁾ Martigny: Dict. d. Ant. chr. стр. 387.

³²⁾ Ibid. (Ciamp. De sacr. aedif XXXII). —

³³⁾ Ibid. (XXIII, XXIV) —

³⁴⁾ Ibid. (Vet. Mon. 1. XXXVI). —

³⁵⁾ Фрикенъ: „Рим. Кат.“ ч. III. стр. 142.

³⁶⁾ Martigny: Dict. d. Ant. chr. стр. 387. —

*) Рафаел Санти, знаменити итал. живописац, родио се 1483 г. у Урбино, а умр'о 1520 г. —

³⁷⁾ Ibid.

су тамније, него ли на Западу. Сурови аскети, према својем аскетском животу, воле Га сликати са лицем протегнутијем, мршавијем, замишљенијем или строгим; у опште, сваки народ и свако вријеме тежило је у лику Спаситеља изразити свој идеал. ³⁸⁾ —

(Н а с т а в и ће с е.)

Ц Р Т И Ц Е И З П Е Д А Г О Г И Ј Е.

Прибрао Ж. Драговић.

(Н а с т а в а к.)

Општи поглед на морално васпитање младежи.

Из свега што смо виђели говорећи о васпитању младежи, шљедује, да је једна од главних тачака у васпитању *морал* или *наравственост*, и на ту тачку треба свуда и свагда обратити најозбиљнију пажњу. Без сваке сумње ми морамо кривити породицу и школу за сва она зла сјемена, која су засијана у душу дјетета, и која служе на погубу читавог друштва. Свакојаки недостатци, с којима се ми у животу сретамо, као што су: грубост у разговору и понашању, цинизам у изразима и друго, воде свој почетак из породице и школе. За то треба да сваки родитељ и учитељ навикава своју дјецу још из рана на све оно, што је поштено и узвишено. У овом случају не само да треба — учити дјецу, него им треба и живи примјер показивати својим понашањем, па тек онда можемо се надати доброме успјеху. „На млађима свијет остаје,“ говори наша народна пословица, а ти млађи не могу бити друкчији, него их створи домаће и школско васпитање; па као год што од нејаке дјеце постају зрели људи, тако се исто у њима развијају и напредују оне клице, које су у њиховим душама засађене васпитањем, па биле оне добре или зле. Према овоме морал школе, то је морал доцнијег друштва — морал читавог човјечанства. Због овога сваки васпитач и свака школа треба да најстрожије пази на ову страну васпитања, и ако учитељ опази, да је

³⁸⁾ Klaus: R. Enc. d. chr. Alt-Sw. B. стр. 23. —

дијете донијело из куће својих родитеља штогод што не ваља, треба да гледа, да се томе у своје вријеме стане на пут, јер ако то не будемо чинили, залуду ћемо доцније махати главом и пријетити, јер ће све то бити без користи, ми нећемо бити више у стању повратити то искварено створење на прави пут, јер „мртву главу не диже из гроба, нит прекова бистра ђефердара“ — говори владика Пегуш. Залуд ћемо ми препоручивати дјеци, да се добро и ваљано владају, а кад виде од нас самих, да нам дјела не одговарају ријечима; то ипак друкчије и бити не може, јер како ћемо ми научити другога ономе, што је праведно, кад тај исти види од нас, да чинимо највише неправде; како ћемо научити другога да поштује оно, што је за поштовање, кад види да ми сами то презиремо и омаловажавамо? како ћемо научити другога да поштено мисли и говори и да је пун хришћанскијех врлина и побожности, и да му дјела одговарају ријечима, кад види од нас оно, што је са свијем противно? Дијете ће истина с почетка нас слушати, али видећи да се збива око њега све оно, што је противно ономе, што му препоручују, оно ће се старати да ријешу у својој глави, зашто све то тако бива.

Ми ни опазити нећемо ту његову душевну борбу, док једнога дана не угледамо пред собом потпунога лицемјера. Родитељи и васпитатељи зачудиће се мжда тој појави гледајући то чудовиште и рећи ће: „А за Бога гдје се то дијете свеме овоме научило!“ А не знаду они јадници, да је то прави њихов створ и плод њиховога васпитања — то је оно исто дијете, које се некада безазлено и повјерљиво обраћало к својим старијим, а они у мјесто да га помилују и послушају развили су у њему лаж и лицемјерство, некад хвалећи га незаслужно, некад обећавајући му награду, а не дајући му је, некад пријетећи му казном, а не казнећи га и т. д.

Дијете онда не знајући свега тога повуче се само у себе, док му сами инстинкт не покаже пут, по коме треба ићи, а то је пут лажи и пријеваре. Без сумње има још много и горих случајева, с којима ће се срести онај, који је позван да васпитава млађи нараштај. Тако н. пр: неће нико порећи истину тога, да има и таквих родитеља, који распитују дијете о свему, што би оно могло и што не би могло опазити у школи и код учитеља, а тако исто наћи ће се на жалост и таквих васпитача, који распитују поједину дјецу о свему, што се разговара и догађа по њиховим кућама и што говоре и раде њихови другови, обећајући ми за то дати какву награду, или да ће му

дати лијепу биљешку, или да ће га превести у старији разред. На што овакви неродитељи и неваспитатељи навикавају дјецу и какав им занат дају, с којим ће се доцније појавити у друштву, то сваки лако може погодити без икаквог даљег објашњења.

Религиозно васпитање.

Тежња за вишим знањем и свега те тежње с религијом. — Све, што год се скупља у нашем уму и уображењу, служи као темељ и припомоћ за виши рад душе човјечије, т. ј. за рад познавања. У овоме одношају не може се метнути никаквих граница човјечијем уму. Ни најспособнији и најнаучевнији човјек не може рећи: ја немам куд даље, за ме није остало никакве задаће, коју не могу разријешити.“ Сами Сократ је говорио: „ја знам да ништа не знам,“ а Енглеz Њутон говорио је, да се његово знање може сравнити са ситним пијеском поред мора, према огромној морској просторији. Ово незадовољство човјечијег ума са својим знањем јест главни покретач његове радности и основ свију великих открића. Почевши од познавања најближег предмета, човјек иде од једних појмова к другим, тражећи: свезу, узроке и законе свих појавама физичке природе, тако појавама своје душе.

Најзад послије дугог размислања долази до убјеђења, да има нека бесконачна сила, неки виши закон и разум, од кога све зависи, и који је све ово уредио, те се овако управља и креће у вјечитој и дивној хармонији — оvdје се неизбјежно појављује идеја о Богу. Таквим начином тежња за што вишим знањем налази се у непосредној свези са религијом.

Религиозно наравствено чувство.

Не треба мислити, да се идеја о Богу јавља код људи са високим образовањем и свестраним развићем, јер ми видимо, да та идеја о Богу постоји и код народа на најнижем ступњу образовања, управо она је прирођена човјеку.

Стари Мехиканци као год и стари Грци клањали су се невидљивме Богу. Један је дивљак говорио: „има велики Господ, кога ми не видимо очима, али га видимо чистим срцем.“ Код народа и племена, која се налазе на најнижем ступњу развића налазимо нека уређења и обичаје, који потпуно свједоче да у њих постоји идеја о нечему вишем, што стоји изнад овога свијета. Сви народи вјерују у неки други свијет, који се

разликује од овога, што нас окружава; вјерују у нека виша тајанствена суштства од којих се треба бојати, или им се треба клањати; они вјерују такође и у будући живот. Истина, појмови код тих народа врло су мрачни и нејасни, они и такви какви су не остају никад без пошљедица, јер с њима стоје у свези многи обичаји и навике, и има нешто, што они рачунају, да је добро и морално, а нешто опет што је зло и неморално. Таквим начином религија свуда и свагда стоји у свези са нарастеношћу — нема религије без нарастености, ни нарастености без религије.

У чему се појављује код разних народа идеја о Богу? — Најгрубљи облик, у ком се појављује идеја о Богу, јест *фетишизам*, а то кад се узме какав год предмет, као н. пр. камен, змија, ријека, језеро, блато, крокодин, во и т. д. па се тај предмет обожава и њему се клања.

Човјек, осјећајући чисто, да му је потребита та идеја о Богу, тражи је свуда ушљед каквих год случајнијех околности, или ушљед свога незнања узима за божанство један или други предмет. Неки народи приписују божанску силу многим предметима, па им се клањају као Богу, то је многобоштво или политеизам. А неки народи држали су све предмете као дијелове неког вишег бића, кога су они сматрали, као душу цијелога свијета, то је свебоштво или „пантеизам“. Још први становници сјеверне Америке клањали су се једном великом духу. Та идеја код њих при свој њеној нејасности стоји далеко више фетишизма, јер се већ ту јавља једнобоштво или монотеизам. Саодговорно религиозним појмовима код разних народа постојала су извјесна правила о нарастености и форми богослужења.

Божанствено откриће.

Све оно, што се код дивљих народа јавља у виду нејасних појмова о Богу помијешаних са грубим сујевјерицама — то је с највећом јасношћу исказано у божанственом открићу старог и новог завјета. Разне знакове и предсказања тога открића објаснио је дошавши на земљу Спаситељ тако, да је све то постало доступно и срцу најпростијег човјека. Његова наука, то је наука чисте и опште љубави човјека к' човјеку, не гледајући на стање, племе, узраст, пол, способности умнога развића и моралности. Његова наука — то је извор свега, што је добро и узвишено, како за друштво, тако и за државу и државно уређење. Само онај човјек, који је дубоко проникнут духом хри-

шћанске науке, може се узвисити до тога, да га у његовим дјелима и мислима не руководи себичност, и да је готов вазда жртвовати, како своје уживање, тако и свој живот за другога. Правоме хришћанину сва је земља отаџбина и цијело човјечанство породица; радост и туга другога, то је његова радост и туга. Сазнајући потпуно светост и величину ове науке, никакав човјек не може ладнокрвно гледати, да се развија квареж у држави, или у друштву, или макар у једној породици, или само у једном човјеку, зато треба да ради, али не као фанатик, него силом убјеђења, да се они, који су попузнули, на прави пут изведу.

ЛЕКЦИЈЕ

ИЗ ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

за своје ученике и ученице

саставио **Ј. Љепавић**.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

SRNE CORE DURE

Радници на пољу језика. Најстарији радник у овом периоду на пољу језика спомиње се **Фрањо Вранчић** (1561—1606), бискуп чанадски; он је године 1595 издао речник латински, италијански, њемачки, далматински и маџарски. Далматинац **Капић** с острова Пага, калуђер језуитског реда, издао је год. 1604 прву граматику нашег језика у Риму с натписом: *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Калуђер реда францисканског **Микаља** издао је речник „Благо језика словинскога“ (*Thesaurus linguae illyricae*) истумачен латинскијем и италијанскијем ријечима, штампан у Анкони 1651 г. Граматику је писао и историк **Фрањо Алендини**. Још су и други неки писали речнике и граматике, али, по мишљењу Шафарика, више свију њих стоји **Јоаким Штулић**, Дубровчанин, реда францисканског; он је свој речник, истумачен италијански и латински, издао у три дијела, а у 6 књига у Будиму (1801) и Дубровнику (1806 и 1810 г.) На овоме дјелу радио је Штулић цијелог свог живота.

Књижевност у Хрватској. Због географског свог положаја Хрватска није била сретна, да се у њој уз хуманизам појави и књижевност на народном језику, као што је то било у Далмацији и Дубровнику. Далмација је одвојена од Хрват-

ске Велебитскијем горама, а год. 1102 Хрватска дође у државну заједницу са Мађарском, те то још већма растави обје те братске земље. Од осталијех Срба Хрватска бјеше раздвојена и црквом, а с Далмацијом су и трговачке везе слабе биле. Тако се ова краљевина са Славонијом развијаше упоредо с Мађарском. Латински језик бјеше тамо црквени и књижевни. Изузевши ситнице, из којих се види, да се његовао народни језик, народна глаголска букваца, у неколико и народна словенска служба, не види се у краљевини Хрватској ни трага од чисте књижевне радње све до XVI вијека.

Реформација оживи духове и у Хрватској; она је најприје ухватила коријен међу Словенцима, па је прешла и у Хрватску. За протестанством пристаде Словенац, почетник словенске књиге *Примус Трубер*, и њему се придружи барон *Иван Унгнад*, који 1557 ради вјере мораде бјежати из напљеднијех својих земаља, те се настани у Виртембергу, у Њемачкој. Трубер је радио, да за добије своје земљаке за нову науку, а Унгнад науми задобити Србе све три вјероисповијести. У име тога он подиже печатње у Тибингену и Ураку на средства, која су му Нијемци давали на цијелу пропаганду. У тијем штампаријама он стаде издавати *Дутеров катехизис* и друге побожне књиге на српском језику најприје глаголицом, а послје ћирилицом и латиницом (1561—1564.) У превађању помагали су му: Истринин Стјепан Конзул, Антоније Далматин и његов земљак Јуре Јуричић; Мато Поповић Бошњак, ускочки поп Иван Малешевих и др.

Реформација у Хрватској нађе присталица међу најчувенијим великашима. Између ових је најзнатнији Ђурађ Зрински, син Николе, сигетскога јунака. Он је набавио штампарију и смјестио је у Неделишћу, одакле се премјестила у Вараждин. Загребачки бискуп Јурај Драшковић са сабором хрватскијем брзо стадоше на пут овим тсжњама; њима у помоћ прискоче језуити, те се реформација у Хрватској у самом зачетку угуши. Год. 1574 у Неделишћу је штампана прва књига на кајкавском нарјечју, а то је био угарски законик (*Decretum, koterega је Verbeczyištvan dijački popisal* и т. д.)

У првој половини XVII в. налазимо нешто мало рада. Синови знаменитијех људи походили су страна мјеста, тамо су се у неколико изображавали, те су се нешто и књигом бавили. Највише је рађено на побожном богословском књижевном пољу, а врло мало на поезији народнијем језиком, јер читалачке публике готово није ни било.

Као најважније од овог потоњег рада може се споменути дјело бана хрватскога *Петра Зринског* (1621—1671), који је учио школу у Италији. Што је његов брат Никола сијевао на мађарском еп у прославу свог претка Сигетског јунака, он је препјевао на народном језику (iz ugrskoga na hrvatski naš jezik stumačil — као што сам вели) под именом „*Orsida sigetska*,” а себе је назвао ту „*Adrijanskora in ga sirena*.” Ово пије обични пријевод, но слободни парафраз; он је придржао 15 дијелова мађарског извора, а додао је 84 китице. Он се поносом слави хрватско јунаштво у тој крвавој борби. Осим тога писао је и пеке лирске пјесме. Види се, да му је позната била дубровачка књижевност. Писао је такође пјесме већином љубавне и шаљиве и шурјак П. Зринског, Фр. Франкапан, који је такође свршио живот на стратишту кад и Зрински.

Најодличније мјесто међу оввијем првијем пјесницима заузима Павао Витезовић (Ритер) Сењанин (1650—1713). Своје изображење је добио у Белгији. Витезовић је жарко љубио свој народ, којег је налазио и ван границе уже домовине, те се дивио његовијем врлинама. Марљиво је проучавао прошлост балканскијех народа, а изучавао је и народни језик, те нам је оставио знатну речнику праћу (*Lexicon latino-illyricum*). Он је замишљао јединство нашег народа, ради чега би требало сломити моћ осмалијску. Да побуди јуначки понос сијевао је „*Odiljenje sigetsko, tuliko razlicitom kuliko nesucijenom dosle hrvatske rime lipotom spravljeno* (1684 г.) т. ј. узео је онај исти предмет, што и Карнарутић и П. Зрински. У овом дјелу нема поезије, али је потпиривало народност и осјећања о језику свом. Доста лијеп дијалог на крају другог дијела *Gospodična Sofija i oral* у неколико нас потејећа Косовке дјевојке у народној пјесми. Трећи дио сачињава умјетно сложена пјесма „*Putnik i jeka*,” гдје пошљедња ријеч сваког дистиха одговара на питање истом изречено, те тако јека исприповиједа путнику пад Сигета.

Тако је трајало кроз читав 18 в. а да се ни мало није подигла књижевност.

Францеска револуција би узрок да се народносно начело јаче истакне, те већ у 18 в. видимо како аустријски Нјемци старају се, да замијене латински језик својим. Мађари се угледаше на њих, те хтједоше да свој протуре, као државни. Ово би узрок, те и Словени почеше се за се старати. У Хрватској видимо, како се брину да народу набаве „штива“ и да му га омиле. Ту се појављује *Тома Миклоушић* (1777—1831) из Јастре-

Барекког, који је писао различите поучне и забавне књиге и в сесе игре, а особито *Јаков Довренчић* из Загреба, који је писао сесе игре и приповјетке. Загребачки бискуп *Врховац* (1787—1827), а за њим *Аласовић* потпомагаху ову књижевност, нарешне, да се купе старине, рукописи, народне пјесме и пословице, и да се њима шаљу. Све ово писало се кајкавскијем дијалектом, што је још већма сужавало ову и онако слабу књижевност.

Почетак књижевности у Славонији. Послије пада Биограда 1521 год. Славонија дође под власт турску 1524 год., од које се ослободила тек 1699 г. послије Карловачког мира. Под турском управом није се могаху развијати стари почетци, нити се могло започети што на ново. Послије ослобођења од Турске стадоше се појављивати родољуби, који, видећи крајњу запуштеност народа, што се вјере и науке тиче, латише се посла, да се што на књижевном пољу за народ уради. И овдје су били први радници из духовног звања, а као најподеснији облик књижевни, да лакше утичу на народ, бирају пјесму. Најстарији је писац језуит *Антони Кампзлик* (1700—1777) из Пожеге; написао је *Слово о св. Розалији* (св. Рожалија Паноританска дивница у Бечу 1780) а такође и књигу „Камен прави смутње велике“, о узроцима раздјељња источне и западне цркве; ова се књига одликује језиком и стилом.

Јосиф Кермистић, дворски капелан у Бечу, родом Личанин, написао је међу осталим „*Радост Славоније*“ 1781 г. и описао је у везаном слогу „*Пут у Крим царице Екатерине и Јосифа II*“. Као војнички свећеник за вријеме рата Аустрије са Турском ишао је с четом ђенерала Вукасовића у Црну Гору, те је међу другијем пригоднијем пјесмама написао „*Пјесма војеводам аустријанскијем и Пјесма Црногорцем*“ (1789). *Вид Дошен*, родом Личанин, написао је поучан епос о пороцима под именом „*Седмоглава аждаја*“ 1768; а год 1803 изашло је у Пешти издање штампано црквеним словима и „с далматинског језика на словенско-српски пречишћен Михаљевићем“; а осим тога писао је и мањи сјев „*Јоса плавине*.“

У половини 18 в. јави се у Славонији писац, који се причамаче народном животу и ту тражаше предмет за пјевање. То је био *Матија Анђун Релковић* (1732—98), којег се породица доселила у Славонију из Босне. За вријеме седмогодишње војне, он као аустријски официр буде заробљен. Живећи у Прајској као заробљеник, он је учио и довршивао своје образовање. Том

приликом он је научио францески; читао је много и изучавао живот другијех народа. Повративши се у свој завичај, Рељковић изда у Дрездену свог „Сатира“ у везаном слогу (Сатир или дивљи човик“ 1764); ту он кори Славонце, исмијава их и на добро упућује истичући бољи ред и стање другијех, туђијех земаља. Прво издање Сатира раздијељено је у 13 дијелова. Ту нам „Сатир пива у верше Славонцем липоту лежаја Славоније,“ којој је Александар Велики, издао име; за тим приповиједа „порушење Славоније кроз честе ратове и бојеве“ и „поправљање послѣ истрапог Турчина.“ Даље нам црта мане, које Славонији не даду напредовати, на име: злочество васпитања дјецѣ, крађа, рђави обичаји, коло, сијела, диван, призори и чарања код вјенчања; при крају поучава младожењу, како ће лијепо живјети са својом женом; како треба да прави кућу, како да држи марву и т. д. Књига је имала велики успјех, те се брзо разграбило прво издање у 1500 комада; наскоро је изишло и друго. У другом издању од год. 1777 има други предговор и раширен други дио. Ту Славонац отпјева Сатиру, како га је послушао, те му је отаџбина у бољем стању. Сатир га за то похвали, али га опет савјетује, да гради кућу тако, како ће се болесни моћи одијелити од здравијех; да се чува злобе, неслоге, дивље (овдје увршћује лијепу пјесму о браћи Јакшићима); да кућа не буде без господара од три сталежа („стање молеће, хранеће и бранеће“) доказује, да је „стање једног тежака сељанина срићније од стања једног грађанина или варошанина.“ „Сатир“ није остао у самој Славонији, него је одмах прештампан и ћириловским словима, па се развије по свему нашем народу. Као што се види Рељковић је био народски човјек; њега су називали *pater pauperum, exemplar virtutum*. По књижевном значају, он стоји упоредо са Качићем, јављајући се као претеча новог правца. Било их је, који су га и осуђивали за овакав његов гривац; Вид Дошел одговара у свом сјјеву „*Јека планине, која на писме Сатира и шамбураша словенскога одјекује и одговара.*“ Рељковић је издао и „Езопове басне“, а и друге књижице за поуку; „*Нек је свашта, или сабрање шаметних ричи и кријосних дила људских;*“ један „Нимачко-илирички, илиричко-нимачки ричник“ и „Граматику,“ а гдјешто за школу и за пољску привреду. Син његов написао је „Кућник“ за домаћина и то у стиховима. Францисканац *Велисановић* преводио неке побожне драме (1723—1863).

Матија Петар Кашанчић (1750—1825) родом из Славоније, неколико времена био је професор у Пештанском универзитету

те је познат као добар научењак. Писао је на латинском језику дјела о историји, етнографији и језику словенском. Под натписом „Fructus autumnales“ (Јесење воће) издао је збирку пјесама, међу којима има идила, пјесама писанијех хегзаметрима, и народне поезије. Од њега је остао пријевод Св. Писма (1831); он свој језик зове „словено-илирским, изговора босанскога.“

Књижевност у Босни. У Босни и Херцеговини цео народ, не гледајући које је вјере, служио се ћирилицом. У новије вријеме тек римокатолици прихватили латиницу. Срби источне цркве старали су се, да се одрже у духовној заједници бар са осталијем Србима, а они западне цркве у неколико су пристајали за осталијем сународницима западне цркве, тежећи Риму, а служачу се, што се народног имена тиче или општим називом *словенскога*, а гдје што *илирског*, а најчешће својим покрајинскијем именом. Босански францисканци, који одавно имају у Босни 3 повећа своја манастира (у Фојници, Сутјесци, Крешеву) све су до овога вијека писали највиши дио својих књижевнијех дјела и црквенијех службенијех књига ћирилицом, у коју је улегло по које слово од глаголице, те се у неколико разликоваше од праве ћирилице. Највише одликовао *Матија Дивковић* (ум. 1631); он је писао доста и илустријем језиком (*Наука крстијански*, побожна књига „Сто чудеса“; „Бесида“; „Плач блажене дивце Марије“ и др.) После Дивковића знатан је *Посиловић Павао* родом из Гламоча, био је (1642) бискуп у Скрадину у Далмацији; писао је *Наслађење духовно*; *Цвијет од крстостии*. За Посиловићем знатан је *Шкепан Маргешкић*, јајчанин („Исповијед крстјанска“). Било их је, који су за бошњаче писали и латиницом, премда и они кажу, да народ тихих слова не познаје, а да ћириловске, које Дивковић просто зове српска, сваки разумије. Из Рима се ћирилица није радо гледала, те је због тога међу свештенством мало по мало изобичајена.

Новија књижевност. На разнијем крајевима нашега народа почиње се новија књижевност у различна времена. У опште пак за нашу новију књижевност можемо рећи да се замеће и почиње клијати у прошлomu вијеку, развитак пак њенијех идеја пада у овај вијек.

Старој књизи средиште је била црква, новијој пак средина је школа и обучавање народа, те јој је и развиће њено ту. У старој се књижевности народ поцијенао по религији, те се Срби западне цркве туђаху се од своје браће источне цркве, а ови опет од њих. Уз то још кад узмемо у обзир и зле политичне при-

лике, то није чудо што тад не бјеше ни помисла о уједињењу. Идеје францескијех енциклопедиста и одјеци францеске револуције мало по мало пробудише и словенске успаване духове, те уз срећније политичне прилике и идеја братског јединства нашег народа на све стране, без разлике вјере мало по мало све се више и више шираше, а ова се идеја јавила најјаче у тежњи к књижевном јединству. Да се коначно јединство у овом постигне, сметају политичне прилике. Премда се и данас наша књижевност дијели на западну и источну, али стварне разлике, као што је прије било, нема данас; оне обје иду упоредо и с добре и рђаве стране. Разлика је главна данас на жалост само у неједнакости слова, те се читалачка публика дијели на двоје: једни читају више или искључиво латиницом, а други ћирилицом; али и ове преграде мало по мало нестаје. С тога ћемо новију књижевност подијелити: на књижевност Срба источне цркве и књижевност Срба западне цркве и Хрвата.

Књижевност Срба источне цркве. Новија српска књижевност започиње опет на црквеном језику и то међу Србима под Аустријом и Маџарском. Кад је Аустрија од 1718—1739 држала цијелу Србију, тада се маха српском народу, да може радити на просвјети. Тад су заведене прве српске школе у Биограду, у Карловцима и још некимјем мјестима. Већ од 16-ог нарочито у 17-ом вијеку, српски погледи и свезе све више и више окретаху се на исток ка православној, једноплеменој Русији. Видјели смо, како су у 14-ом и 15-ом вијеку учени Срби, као преставници ондашње словено-српске православне учености, одлазили у Русију као учитељи. Повољне прилике у руској држави бјеху учиниле, да труди овијех и другђјех тамошњијех знатнијех људи донесу плода, и у 16-ом вијеку видимо, да у Русији црквено-словенска ученост одузима под-јармљеној Србији доскорашње првијенство њено. Утицај кијевскијех и малорускијех школа, додир руско књижевности с пољачком, преко које је у Русију допрла нова јевропска књижевност, учинише, те се у Русији преко саме црквене књижевности створи такозвани „југозападни правац“, којим се унијело у руску књижевност доста новијех облика и идеја, те се овијем припремило поље за знамените реформе цара Петра. Тада се појавила и потреба пречишћања црквенијех књига, на чему је први почео радити Максим Грк, научник атонске школе још у половини 16 вијека, па су то послје малоруски богослови у половини 17-ог вијека наставили и до краја довели.

Послије сеобе Срба у Аустро-Маџарску коначно се пренесе средиште српскијех нада са југа на сјевер. Духовни главари српског народа у Аустро-маџарској држави почеше се својски заузимати за народну просвјету, да се што енергичније одбију туђински напади, да се сачува православна вјера и народност српска, позивајући се на повластице, које су Срби добили, кад су позвани, да се селе из Старе Србије. Митрополит Исаија Баковић тражио је од цара аустријског још 1708 год., да се за Србе заведу школе и штампарије, а то су исто потраживали својим меморијалом Будимци. Ушљед овог одређења је био 1709 г. нарочити чиновник, да отвара основне школе по српскијем мјестима. Митрополит Мојсије Петровић стане се нарочито трудити о школама. Он сам заведе *словенску* школу у свом двору у Биограду и доведе учитеље из Русије.

1723 г. аустријска влада изда наредбу, да се подижу српске школе по градовима, варошима и селима, а исто таку одлуку издао је и народни сабор, који је држан у Биограду 1731 г. Доцније сабори ватрено су се заузимали, да се шири у народу просвјета, те тако да се Срби изједначе са осталијем напреднијим народима царевине. М. Вићентије Петровић настави посао митрополита Мојсија. Он оснује 1733 г. велику школу у Карловцима и Биограду. И ове су школе започели Руси из Кијева: Максим Суваров, Козачински, Минацки, Николај Николајевић. По обичају оне доба свјетовне науке су се предавале на латинском језику. Осим ове двије школе подигне се више њих и по другијем мјестима. Послије рата између Аустрије и Турске 1737—1739. српске земље с ове стране Дунава и Саве опет пријеђу у руке турске. Које овај факт, које тежња аустријске владе да поунијати православне уставине овај лијени започети развитак, али га не уморине. Под митрополитом Павлом Ненадовићем оживи наново запуштена Карловачка школа, које управитељ постане 1761 познати српски књижевник архимандрит Јован Рајић. Овај покрет није ни послије престајао. Ови нови почетци кренули су истијем правцем, т. ј, како се свршила стара књижевност, онако се и нова започела. Ученост се развијала на црквеном језику и поглавито за црквене потребе без обзира на народни живот. У писменим споменицима 17 и 18 в. видјели смо старински српско-словенски језик, полагањем мијењањем и дотјеривањем готово изједначен са народнијем језиком, стари историјски правопис доведен до фонетичне простоте, т. ј. бијаше дошло до тачке, да се пријеђе новој књижевности, основаној на народном језику

и темељу. Али тако не би. У почетку нове књижевности узете су за углед руске штампане књиге, па и руски црквени језик, јер су, по незнању онога времена, држали, да је то стари словенски језик. Па при угледању у опште на Русе и при усвајању новијех, јевропскијех, просвјетнијех напредака нијесу могли стати на висину свога времена, него су у свачем остављали цио вијек назад, усвајајући н. пр. од Руса њихов средњевјековни књижевни језик баш онда, кад су га они сами остављали, подижући свој народни језик. Овијем је положена клица оној борби, која се доцније развила око књижевног језика и правца.

У почетку су просто прештампавали руске књиге без икаквијех промјена, као н. пр. граматику Смотрицког (прештампана Паво Ненадовић), књиге богословске и црквено-поучне; па су и преводили са „рускога“ на „словено-сербски.“ Српски књижевници никад нијесу могли писати чисто тијем језиком, него су мијешали са народнијем српскијем више или мање, како је који писац више или мање владао словено-рускијем језиком, те је тако постао словено-сербски и, коме никад није се знало никаквих правила. Тад је подигнута у Млетцима једна штампарија за штампање књига на том језику. Од млетачкијех књига знатија је Јулиница: „Краткое введение въ исторію произхожденія словено-сербскаго народа,“ штампано 1765 г. и Орфелинов словено-сербски магацинъ т. ј. собраніе различныхъ сочиненій и переводовъ къ пользѣ и увеселенію слушающихъ. Орфелин је доста радио, али свз на рђавом темељу. Осим прве српске Јулиничеве историје из тог доба долази и Историја о Черной Горѣ въ Москвѣ 1751 г. од владике црногорског Василија Петровића. Помогла је овом раду и штампарија, која је подигнута у Вечу 1771 г. Тамо је штампано више књига за школу и обуку свз језиком посве рђавијем. Најзнатији писац и преставник српске школе био је *Јован Рајић*.

Јован Рајић родио се у Сријемскијем Карловцима 1726. г. Основну школу свршио је у своме мјесту; гимназију је изучио у Коморану, затим је пошао у Шопроц, гдје изучи философију, а богословију је свршио у Русци у Кијеву, куда је немајући трошка пјенике отишао. Пошто ту проведе 3 године, пошто је свршио духовну академију, четврте оде у Москву, одакле се врати натраг у Кар-

ловце. Он се враћао кући весео, јер се надао, да ће добити чин, какав му приличи, и у коме би могао радити за срећу и напредак свога народа, али се љуто превари. Он је морао оставити Карловце, те се врати у Кијево. Ту му се пробуди жеља да изучи српску историју, а да прикупи што више извора, он оде у Свету Гору, да у српским манастирима прегледа старе рукописе, али хилендарски калуђери сумњали су и нијесу му дали, да прегледа слободно све рукописе, те је једва успио да пренише главније, а особито се користио Даниловијем рукописом. Враћајући се у Карловце, уз пут сврати у Дечане, и преко Биограда дође у Карловце 1758. Овај далеки пут Рајић је прошао већином ијешке, борећи се са свакојакијем нуждама и невољама. Вративши се у Карловце постао је учитељ у оној истој школи, у којој је као дијете учио писати и читати. Старињски начин учења у неколико измијени и к часословцу придаде неколико другијех кориснијех књига. Али је и овдје имао неприлика, те се мане учитељства и оде у Темишвар. Владика темишварски Вићентије Видаковић једва га дочека и предаде му неке младиће, да их спрема за свештенички чин. Ни овдје Рајић није дуго остао, јер га позив владике бачког Мојсија Петровића Путника, дође у Нови Сад, гдје настави учење богослова, који су послѣје као свештеници изашли на глас. Владика Путник, освједочивши се о ваљаности и учености, науми да га одликује и одведе у мађарски Ковиљ, ту га постриже и зађакони, а доцније на молбу ковиљскијех калуђера произведе га за игумана и архимандрита. Али ни у тишини манастирске ћелије Рајић не остане на миру, јер кад дозна митрополит Јован Ђорђевић, пита је учинио владика Мојсије, заповиједи, да се Рајићу узме крст, због чега се породи раздор између владике Путника и митрополита Ђорђевића. За ово дочекује и сами цар. Али кад митрополит полуди и умре, Рајић остане у свом чину. И даље није живио у миру: калуђери су били људи сурови, те је и Рајић имао неприлика с њима, па кад му дозлогрди, одрече се манастирског старешинства, а остане и даље у истом манастиру као архимандрит. Рајићу је 15 пута пуђено владичаштво, али га је он вазда одбио, говорећи, да је његово једино уживање тишина и рад, који је свом роду посветио. Он је био радан: дневно је преко 15 сати радио, те се и данас у патријаршкој књијжници могу видјети дебеле књиге, које је он писао чисто и марљиво, да му се рукопису дивимо. Рајић је преминуо у истоме манастиру г. 1801. Рајић као богословски књижевник заузима одлично мјесто међу оста-

лијема радницима ове врсте. Али се много више он прославио тијем, што је први покушао, да критично напише историју. Његово је главно дјело: „Историја славјанских народова, најпаче же болгар, хорватова и сербова и проч.“ (Беч 1794—95). У овом свом дјелу употребио је Рајић све изворе, до којијех је могао доћи, и први се одвојио од средовјековног кроничарског начина писања историје. Његова историја има много онијех мана, које су имали они извори, којим се користио. Што му недостаје историјске критике, што му само историјско гледиште није високо и т. д. томе много има узрока, који то правдају; доста је напоменути, да му је ваљало ступати по голом, недирнутом и рђаво обрађеном пољу, а без икаквијех помоћнијех средстава, па и саме податке, факта, морао је с великијем трудом прикупљати. Многи извори у оно вријеме нијесу били ни познати. Како је тежак и огроман рад био види се по томе, што се последице њега не нађе нико ко би покушао урадити што боље. Он је дуго био једини извор, из ког су многи црпили своје знање о српској прошлости. Ово дјело Рајићево има велики значај у повијој нашој књижевности, што је њиме изнесена на свијет једна потврда славне прошлости српске, те је тијем постављен чврсти темељ српском родољубљу и српској тежњи за просвјетом, и пробуђена воља многијех, да узимљу из прошлости поједине периоде, поједине догађаје и личности, те да их свестрано изучавају изnoseћи у појединијем монографијама свој рад, из чега ће се моћи извести прагматична историја нашега народа.

Осим овог главног дјела, он је написао и издао много другијех разнијех дјела; он је први написао катихизис, писао је и друге књиге за школу, календаре, молитвенике, путописе, црквене проповједи, поуке, а писао је и пјесме — *Бој змаји са орлови* и т. д. Многа су му дјела неиздана.

Доситије Обрадовић. Онакав почетак књижевности на народном темељу, није могао користити цароду, колико би требало, јер онај језик, на коме све то писало, слабо је ко разумио. Један од првијех, који је то увидио, био је Доситије Обрадовић, који је заслужио да се назове „*први књижевник и философ народни*.“ Књижевни је покрет био у животу, само је ваљало упутити правијем путем и дати му снаге, а то је учинио он.

Досит. Обрадовић родио се у Чакову, у Банату, 1739 од оца Ђорђа и Матере Круне. Крштено му је име Димитрије, а у калуђерству је назван Доситије. Врло нејак остао је без

оца и мајке, те га је узео себи тетак. Мали Димитрије бијаше врло даровит и иђаше радо у школу и цркву. За кратко вријеме научи добро читати. Читао је све, што би му до руке дошло, особито му омили читање црквенијех књига, а најрадије је од оввијех читао оне, у којим су описани животи светаца и угодника божијих т. ј. прологе. Читајући „житија“ пробуди се у њему жеља да се сам посвети. У Чакову није било згодње „пустиње“, те дијете чувши, да у Турској има много таквијех пустиња, оде уз куће теткове са једним калуђерем из Дечана. Кад то дозна теџа му полети у потјеру за њима, калуђера изгрди, а Димитрија даде на занат у Темпшвар. И овђе Димитрије не остане дуго, ту се упозна с некијем момком из Сријема, који му до неба уздизаше Фрушку Гору и манастире у њој, те науми да одатле бјежи и покалиђери се. Ово он повјери своме другу по занату Николи, који пристане с њим и тако заједно побјегну у манастир Хоново. Игуман овог манастира, Тодор Милутиновић, прими дијете, намјеравајући га учинити својим учеником; али кад је видио, да дијете чита свакојаке књиге боље од њега, хтједе га оферати, да га дијете не би исмијавало, кад чује како игуман чита. Али је дијете било милостиво и послушно, те га игуман остави. Димитрије је и даље наставио читати аскетичке књиге, постио је најрадије и до године буде пострижен за монаха. За тим произведен за ђакона. Међу тим је једнако читао, молио се Богу, постио, морио себе глађу по неколико дана. Но како му се манастирски живот сувише грешним чинио, далеко не онакијем, каквијем га је он себи замишљао, науми да иде у гору, те да у пећини као пустињак од корјења живи, али се бојао од вукова и хајдука.

Игуман, видећи како овај младић пати, стаде га одвраћати и сјетовати, да се окани тог живота, говорећи му, да се у Хонову, близу Ирига, није нико светио, па неће ни он.

У самом манастиру бјеше један млад калеђер, који је учио свјетске књиге, па је гледао да их и њему омили. Кад се Доситије упозна с другијем књигама, а нарочито кад прочита свјетску историју, прође га воља, да их више није ни у руку узимао и стари игуман видећи, како велику вољу има к науци наговарао га је да иде у свијет да се изобрази. И на име тога даде му 15 дуката. У томе игуман Тодор буде премјештен у други манастир из Хонова, гдје наскоро умре. И Доситије остави манастир и с једнијем Хрватом упути се у Загреб, гдје је намјеравао да ступи у богословију, али кад је ту разумио, да

се мора мора поунцијатити, он оде у Далмацију, гдје је учитељскијем радом заслуживао себи издржавање. Заслуживши мало новаца, Доситије, да би задовољио жељу да се што већма, изучи и изобрази, остави Далмацију и крене у Свету Гору, гдје је чувен био славни учитељ Јевђеније Булгарис. Болест га задржи у Котору, гдје проживи неко вријеме. Митрополит Црногорски рукопиложи га за свештеника. Одавде се опет поврати у Горњу Далмацију, Плавно и Скрадин. Овдје је превео проповједи св. Јована Златоустог с црквеног језика на обични српски. Ове су се његове црквене бесједе једва дочекале, те су ишле од руке до руке и преписивале се 1774 год. Послије опет он крене у свету Гору, али чувеног Булгариса не нађе, те Доситије крене у Смирну, гдје је у то вријеме учио учитељ Јеротије, који је примио Доситија у своју кућу, разумјевши из какве је даљине дошао. Овдје је Доситије живио 3 године. У томе букне рат између Русије и Турске, те Доситије мораде ићи из Смирне. На путу кроз Грчку садруг његов, такође ученик Јеротијев, побоље се и, Доситије га испрати до куће и тако дође у Арбанију. Овдје он проживи цијелу годину, али није био беспослен, него да би захвалио за дочек, учио је младе Арбанасе, те је овом приликом научио арбанашки, и нешто је на том језику написао ћирилицом. Одавде је отишао у Крф, гдје се бавио читањем грчког и латинског класика. Из Крфа преко Млетака и Трста дође у Беч, гдје је 1776 год. учио српску и грчку омладину, а сам је изучавао језике, њемачки, францески, италијански и њихове књижевности. Одавде преко Италије дође у Цариград, гдје је предавао францески и талијански језик. Кад се појавила куга, он оде у Влашку, затим преко Лавова у Лајпциг и Хале, гдје је учио 2 румунска ученика, а и сам се запише у универзитет као ђак, те је слушао философију, естетику и теологију. Видећи овдје богатство науке, мноштво радозналијех ученика, он је тужно, што Срби нијесу сретни, да се користе науком, па као човјек дјела он се не задовољи само јадиковањем, но науми да одмах приступи к раду. Чувши, да у Липсци штампају се руске књиге, он се пресели са својим питомцима тамо с намјером да тамо штампа грађанском азбуком прву српску књигу. Године 1783 он изда свој „Живот и приключенія“, а 1784 г. „Совјете здравог разума.“

До годину дана Доситије одлази у Инглеску, и ако није знао ни ријечи енглески; срета се тамо с гостољубивијем човјekom, те добија прилику, да научи још и тај језик и да чита енглеске класике. Да заради новаца, да може издати још коју

књигу, опет се враћа у Беч, гдје налази довољно ученика, и 1788 г. у Липисци штампана трећу своју књигу. „Езикове и процих разних басношворцев... сад први ред с правоучителњими, полезними извешајима и наставленими издаше сербској јуности, посвећење басне.“ Исте године био је у Русији, гдје је хтио посјетити свог земљака ђенерала Зорића; 1789 г. написао је пјесму приликом заузећа Биограда; 1793 г. издао је у Бечу „Собрание правоучителњихъ вѣщей“. 1802 он се настани у Млетцима, гдје су му српски трговци дали пенсију, да може мирно радити за свој народ. 1807 г. пријеђе у Биоград, гдје је био учитељ КараЂорђевог дјеча, а у исто вријеме сенатор, а он је и просвјетнијем пословима управљао као „Попечитељ просвјете.“ Он је својом бесједом и отворио први велику школу у Биограду. Умро је године 1811 и сахрањен код саборне цркве. Послије његове смрти издато је много његовијех дјела: 1818 г. Соларић је издао „Мезимца,“ а 1829 г. Магарашевић његова „Писма“ и т. д. На гробу му стоји: „Овдје почива Доситије.“

Доситије је први као што треба појмио јединство језика и народа: „Страна свијета, у којој се српски језик употребљава, није мања од земље Француске или Инглеске; мање разлике у разговору налазе се свуда.“

Односно јединства нашег народа на другом мјесту каже: „Да сам разне нације видели и познали; особито нашу словенско-српску од Баната до Албаније у Србији, Босни, Славонији Далмацији и Херцеговини. Свуда је у сељака оввијех краљевства карактер водште једнак као да су као и јесу једна фамилија.“ Овдје он говори против цијенања због религиозне разлике и износи идеју да религија није народност. Он предвиђа, да ће се Срби Босанско-Херцеговачки избавити с временом од Турака, али ако народ у оввијем земљама не почне отресати сујевјерије и не искоријени вражду и мрзост за закон. Они ће сами себи бити Турци и мучити. Доситије је био прави зачетник српског препорођаја. Он је имао пријатеља, који су га уважавали као првог српског књижевника. По мислима својим био је врло напријед и од нараштаја, који су послвије њега појавили се као радници на просвјетном и књижевном пољу. Има много мисли, које и дан данас у нашем народу нијесу постала свршена дјела, и у којима је уопоредо с данашњим нараштајем. Још је писао „Собрание правоучителњихъ вѣщей“ (1802), писма, пјесме и бесједи, које је говорио у Далмацији (издао Магарашевић 1829) Мезимцац (издао Соларић) Првијенац и Ижица (Илић 1830) Христовићу сербахъ благи обичаји и Вјенац од алфавита; Буквицу (издао

Каулиција 1830). Најпотпуније издање свију дјела изашло је трошком Глише Возаревића, књижара Биоградског и до данас нема бољег. По разумијевању народнога живота и његовијех потреба, па и по књижевном облику, Доситије стоји више свију писаца прије и послје њега. Његова је најљепша заслуга што је први показао, како што треба писати за српски народ. Прошавши све српске сталске и српске крајеве, претуривши све периоде, кроз које је мишљење наш народ у својој историји прелазио од религиозне занесености до сувремене народне идеје и осјетивши на себи све зле стране тадашњег начина васпитавања и живота уопште, он је био потпуно у стању, да изрекче правила и суд и да покаже истинити правац. Доситије је знао, чим треба почети развитак народнијех појмова, те стаде говорити онијем језиком, који је био приступачан народу, т. ј. народнијем српскијем. Он није своју критику на сувремено стање састављао у високе научне системе, приступачне само појединцима, него се он служио практичнијем правцем, изнесавши највећи дио свог увјерења и философске критике народног стања у прве двије књиге својих дјела у животонису, остало у поукама, које иду уз басне и у другијем списима. Истина у његовом језику има још прилично старинског ненародног, али у главном он је био народнији од свију, који су били прије њега.

CRNOJEVIĆ

ЗНАЧАЈ РОДИТЕЉСКИХ СКУПОВА.

(Говорио учитељ М. Бутишић на родитељском скупу у цетинској мушкој и женској основној школи 13. Октобра ове године.

Поштовани скупе!

Сви свјесни грађани и грађанке драгвољно испуњавају све корисне наредбе и установе власти. Ми ево овијем скупом испуњавамо једну веома значајну и корисну установу наше просвјетне власти. Овдје, гдје се сваки дан скупљају ваши синови и кћери — највеће благо ваше — ево сте се ви окупили — ви родитељи њихови — њихово слатко и свето име.

Ми се сматрамо сретни, што стојимо пред једним овако значајним скупом. Радујемо се, што смо добили прилику, да се договоримо и споразумијемо о нашем заједничком раду. Рекох о нашем заједничком раду, јер сте ви пуноправни учитељи своје дјеце. Она и од вас родитеља, као и од нас учитеља и учитељица примала су, примају и треба да примају разна упуства и поуке, с тога и јесте нам заједнички рад, те нам треба зајед-

нички разговор и споразум; а с тога и јесу значајни овакви скупови. Ми ћемо говорити о значају њиховом. Но прво сматрамо за дужност, да се с благодарношћу сјетимо наше просвјетне власти, која је установила у нас ову веома значајну установу — родитељске скупове. Тако исто сматрамо за дужност, да на овом истом мјесту заблагодаримо поштованом скупу на драговољном одзиву и посјети.

Поштовани скупе!

Наш је рад веома тежак и озбиљан — трудан и мучан! — Тешко је од дјетета стварати човјека — самосталну личност — човјека, који ће доцније представљати здрав духовни и тјелесни живот.

Дјеца су по природи својој подједнако наклоњена и злу и добру. — Изложена су свему и свему наклоњена. Тешко је од њих стварати, што мало прије рекосмо, што би друкчије казали: побожне хришћане цркви, честите грађане држави, вриједне трудбенике земљи, осјетљиве родитеље породици, одане поданике Господару и будне чуваре народности и отаџбине своје. Тешко је то од дјеце створити. Она су по природи својој, као што рекосмо, с једне стране посве наклоњена злу — и при помисли на то хвата нас неко озбиљно расположење. Ми страхујемо од тога. — Бојимо се нараштају свом — своје подмлатку — дјечи својој.

Но наш је рад велик и свет. — Од њега зависи какав ће бити наш будући нараштај. — То нам не да, да клонемо. Дјеца су с друге стране по природи својој потпуно наклоњена добру. То нас храбри — и ми ступамо у борбу са рђавим наклоностима дјечијим. То нас је овдје окупило. То окупља родитеље и учитеље и по осталим школама по нашој отаџбини — по томе и јесу значајни овакви скупови.

Зближили смо се са родитељима наших ученика и ученица, и ми учитељи и учитељице ваших синова и кћери зближили смо се, јер једно хоћемо, јер једно желимо и к једним тежимо.

Ми хоћемо једно! — Наше су жеље једнаке.

Хоћемо, да одњегујемо здравље и тјелесну снагу нашем подмлатку — дјечи вашој — нашим ученицима и ученицама. — Здравље — највеће богатство — извор среће, напретка, љепоте, сласти и уживања. Хоћемо, да им овај свијет изгледа лијеп, да се осјећају сретна и задовољна — да им се увијек мили живјети — да их радује живот. Хоћемо, да им одњегујемо бистар разум, сталну вољу, ведру и за све лијепу осјетљиву душу. Да правилно гледају на свијет — природу и разне појаве у природи и друштву. Најпосље хоћемо, да их упутимо на оно, што је најважније — на поштен живот — без чега ништа не вриједи, јер је боље умријети, него непотштено живјети. Хоћемо, да својом добротом свакога задобијају, правичношћу задовољавају, слободом одушевљавају; а својим моралним карактером да у свакоме улијевају поштовање и оданост, како би одржали добре односе у друштву, и свагда остали на достојној моралној висини.

Ми хоћемо то. — Ми то желимо! — Ми томе тежимо! — И треба, да тежимо томе, јер је то циљ нашем заједничком веома тешком и озбиљном раду. Циљ велик и свет, којег треба, да испунимо. — Овакви скупови имају ту сврху, те и јесу од великог значаја, јер им је и сам предмет значајан.

Овакви скупови зближавају домове ученика и ученица са школама, а родитеље са учитељима и учитељицама. Родитељи увиде, да то није најважније, да им дјеца науче у школи течно читати, лијепо писати и

добро рачунати. Они увиде, да је то тек средство — нека помоћ, поред много чега другога, да им се дјеца навикну, да оvdје под небом проводе живот небески. Увиде, да им треба много што шта да знају, раде и употребљавају, па да им подмладак — дјеца њихова буду потпуно здрава и у духовром и у тјелесном погледу.

Није лако дјецу подизати. Тако наш народ каже. Није лако његовати им душу и срце, за тај посао треба знања, рада и вјештине.

Нама самима није могуће одњеговати нашим ученицима и ученицама здравље и тјелесну снагу, бистар разум, сталну вољу и ведрост и за све лијепо осјетљиву душу — није нам могуће навићи их на ред и рад — без ваше помоћи — родитеља њихових.

Ми их можемо научити, да течно читају, лијепо пишу, добро рачунају; да знаду како треба чувати здравље, што су чинили добри људи; како им се треба владати и т. д. и т. д. Ну све је то само научено — само се зна — и без икакве је користи, ако нијесу навикнута на такав живот.

Има ученика и ученица, која су нечиста, неопрана, слабо обучена и обувена. Има их, која су скоро боса и гола, која се свађају, туку, грде срамоте међу собом, па и друге људе. Има их неуредних, негачних, која тако рећи ничу и гдје се не сију, али нигда, или врло ријетко гдје треба — у школи и цркви. Па која је корист тим ученицима и ученицама, ако знаду, да течно читају, лијепо пишу и добро рачунају; ако су научили, да знају, како треба чувати здравље, како се треба владати у школи, у цркви и у друштву — кад нијесу навикнута на такав живот — Уопште, кад нијесу онаква, каква треба да су.

Од такве се дјеце стиде и родитељи и учитељи њихови. Таква су дјеца на терет друштву у коме живе и у коме доцније живјеља буду. Због такве дјеце друштво добија рђаво мишљење о родитељима и учитељима њиховим.

Оваквих примјера има доста у друштву. Колико се родитеља застиђело од свога порода! — Колико ли их се и дан дањи стиде! — Колико ли је угледних породица изгубило свој некадањи углед због рђавог владања њихових потомака! Колико ли је учитеља и учитељица заилазило, и колико дан дањи заилазе другим путевима, да се не срету са својим лекадањим ученицима и ученицама, која су се добро учила, али која нијесу од њихових родитеља упућивана на такав живот. — Најпослије колико ли је таквих ученика и ученица, која су у школи у мјесто да добију здравље и тјелесну снагу пропали и изгубили и оно здравља, што су имали — само се тога, што су дата била у школу, да не „досађују“ кући — да нијесу родитељима свагда у близини и пред очи.

Доста је таквих примјера у друштву. Ми и данас на жалост врло често виђамо такве примјере. Овоме се није чудити, јер кућа са школом може се рећи, није имала никакве везе, нити пак родитељи са учитељима и учитељицама.

Оног дана, кад су родитељи предали своју дјецу учитељима, или учитељицама, или боље да кажем, оног дана, кад су их послали, да се упишу у школу, оног дана и скинули су бригу са дјеце своје. Веле: „ето они, а ето учитељи и учитељице, па што учине.“

Ови скупови имају ту циљ, да зближе родитеље и учитеље, — домове и школе. Да се и учитељи и родитељи, што боље старају о подмлатку нашем, те да народне школе потпуно одговоре својој циљу, да постану у

правом смислу општенародно добро. — С тога и јесу овакви скупови од врло великог значаја.

На њима се између родитеља, учитеља и учитељица води разговор у опште о напретку њиховог подмлатка у свима погледима. Ту се говори у опште о његовању здравља и тјелесне снаге — тог највећег блага људског. Ту се говори о чистоти. А и како не би, кад је чистоћа половина здравља. — Кад нас она навикава на ред и рад; кад нам диже углед — Кад је свако љуби. То свако од вас зна. За то има у једној народној пјесми, гдје млада овако пита свога младожењу — свога суђеника :

„Ја те гледам, суђен господару,
Какав ћеш ми сада наук дати
Како ћу ти мајци уговети.“

А он јој још љепше одговара :

„Ласно ћеш ми мајци уговети :
Доцне легни, а рано устани,
Двор омети ; а воде донеси
И очешљај своју русу косу.“

Толико наш народ цијени чистоћу и рад у опште, а колико цијени чистоћу тјелесну, види се из ова неколика народна стиха.

„Умива се гиадава дјевојка ;
Сину лице као јарко сунце,
А гроце, ка'по мјесечина.“

Ви сви знате, ове и не би ради, да се вама рече оно народно :

„Седам кућа, а осам бунара
Шалим опет дјеца неопрана.“

На тим скуповима говори се, да треба чувати дјецу од сувишне хладноће и топлоте, угодном одјешом и обрћом од влаге, рђаве хране, јаког пића и т. д. — Но и ви сами знате за то. Наш народ и зато каже у својим пјесмама и у пословицама. На њима се води разговор, како треба дјецу навикавати на све корисне радове уопште : на радове којима се добивају потребна средства за живот, од којих добивамо посредне или непосредне материјалне користи и уживања. Најпослије на њима се води разговор како се дјеца навикавају на све оно, што је лијепо ; како ће им се развити ум, осјећања, тежње ; а учврстити воља за све оно, што је добро корисно, поштено и племенито.

По свему овоме, што казасмо овакви скупови су веома значајни. Јер да наш подмладак — дјеца наша — наш нараштај — буде напредан у сваком погледу, не смије нас заводити ни љеност, ни празновјера, ни неразложни обичаји, ни незнање. Да наш нараштај буде напредан — дужни смо природи, друштву, народу, држави и човјечанству.

Наши ученици и ученице — ваши синови и кћери доцније били што били : били прости грађани, или грађанке ; били сељаци или сељанке, били занатлије, или трговци ; били учитељи или учитељице ; били свештеници, или чиновници — били у ма којој струци или занату — најприје треба, да буду побожни хришћани, честити грађани, осјетљиви родитељи, добри трудбеници, вјерни поданици и будни чувари народности и отаџбине своје. — Да буду потпуно здрави у тјелесном и у духовном погледу. На то треба да их заједнички упутимо и однегчујемо — ми њихови учитељи и учитељице, и ви родитељи њихови — очеви и мајке њихове. То је наш заједнички задатак, то нам је заједничка дужност

то заједнички дугујемо подмлатку нашем, друштву, држави, народу и човјечанству.

Поштовани Скупе!

Узвишен је тај наш заједнички задатак. — Света нам је та заједничка дужност. — Тежак је тај дуг, који заједнички дугујемо подмлатку нашем, који дугујемо друштву, држави, народу и човјечанству. Овакви наши заједнички скупови имају ту сврху — тај циљ: На њима хоћемо, да се заједнички споразумијемо, како ћемо да одговоримо томе нашем заједничком — тако узвишеном задатку; како ћемо заједнички испунити ту нашу свету заједничку дужност — и најпошће како ћемо одужити наш тако тежки заједнички дуг, који заједнички дугујемо подмлатку својем, народу својем, држави својој — друштву и човјечанству.

По томе и јесу значајни овакви скупови — значајни онолико, колико је узвишен тај наш заједнички задатак; колико је света та наша заједничка дужност и, најпослије, колико је тежак тај наш заједнички дуг. Ми желимо да колико су значајни овакви скупови, да толико буду и корисни за нас — наше породице — подмладак наш; за наше друштво, за нашу отаџбину, за народност нашу, те да одужимо дуг, који дугујемо природи и човјечанству.

НЕШТО О ЦИЈЕЉИ ВАСПИТАЊА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ.
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE

„Будиш савршени, као што је ~~Родовић~~ ^{Ошан} ваш Небесни!“
 (Мат. 5. 48) палаже нам сам Бог — највеличанственији узор, до кога ум човјеком може допријети. Он сам овијем ријечима јасно одређује значај и цијељ живота човјекова, а у исто вријеме и преимућство овога над осталијем својим створовима.

Да би, дакле, човјек потпуно свом позиву могао одговорити, и да би могао постати онакав, како му то ова најсветија наука заповиједа, предходно потребито му је усавршити све Богом дане му способности — душевне и тјелесне.

Ову цијељ може само постићи ваљанијем настављањем и васпитањем, понајприје у породици, па за тим у школи; јер: „Сврха је васпитању и настави, да подигне облик Божији у човјеку!“ каже педагог Шварц.

У породици, која своју дужност над дјететом, односно човјеком, врши тек узгредно, и којој је у неку руку данас та дужност готово сасвим као нешто споредно, човјек добије неку малу групу знања из свијех оних чинилаца, који су му као будућем члану породице друштва и државе неопходно потребни.

Све то знање стечено у породици збркано је, тамно и сасвијем лабава својина душе човјекове, које тек онда постаје стално знање, — знање од вриједности, кад га школа ушљед педагошког руковођења пречисти, среди и расвијетли.

Та школа, којој ово горе наведено у задатак спада, и која у овом поелу прва мора удјела имати, то је основна народна школа, — тако

назвата, што у њој дијете стијече прве и јасне појмове о Богу, себи, ближњима и о предметима, који га окружавају, а то и јесу те чињенице неопходно потребне за његов опстанак, и што она само с народом и за народ посла има.

Према овоме излази то: да основна школа мора свој рад наставити на темељу онога знања, којег је њен ученик донио из куће својих родитеља.

„Језгро васколиког човјечијег васпитања треба да је породично васпитање!“ вели знаменити отац педагогије.

Сад у кратко да прегледамо, кога се правца мора у свом раду придржавати основна школа, и какве људе за живот она мора од својих ученика спремати, ако ће да се свом позиву одужи и да с правом на себи може поменути име носити?

„Господине! Ево ми је оно дијете код тебе учило има три четири године, па му не би никакве вајде, не мога никакве службе добити!“

Оваква и овдјем слична питања од неких мојих овдашњих познаника, и овако погрешно схватање васпитања у основној школи дало нам је повода, да о овоме проговорим у толико, колико се то буде тицало главне циљеви васпитања у истој школи.

Прије свега, основна школа, која прима дјецу из народа, и којој је у начелу, да исту ту дјецу народу и поврати, мора их васпитати у духу народнијех потреба и народне нарави. Она мора у живот пуштати своје ученике задахнуте свијем добријем тежњама и осјећајима њиховијех старијех.

„Човјек, који заустави своје развијање на граници својих потреба, или на крају свога позива, што је једно те исто, има пуноћу свију својих сила!“ каже поменути педагог.

Основна школа са својим дјетима не треба ниједном радом, као што јој и то у задатак спада, мора ићи на то, да својим ученицима омили кућу и њихову најближу им околину. Она не смије, што се каже, ни помислити, а камо ли им повода давати, да та дјеца, која у главном сва готово имају лијена средства за будућност, траже бољу срећу изван своје куће „у свијет“ и то баш ни у чему другоме, него и једном једином дугогодишњем школовању.

Зар нема другијех много и много лијепих начина, с којима човјек може лијепо себи да обезбједи будућност осим јединог школовања?

Од овако за живот спремијенијех људи најприје постају и моралне и материјалне пропалце.

Са овако непедагошкијем и неумјеснијем радом основна школа, којој је такође у начелу, да интересе свога народа заступа не само што користи никакве не доноси, него шта више, своје ученике од њихова народа одрођава, у њима мало по мало ишчезава народна свијест, буди у њима мржњу према свему ономе, што је њино, — као да неваља — а само их упозорава на оно, што је туђе, да је то само добро и корисно, па макар какво то у ствари било.

Треба дјечи показати, да је само кућа у стању заглавити сва зла и невоље, које човјека снађу у животу. Треба им показати, да је само кућа „једна једина вољница и своја слободница!“

..... А ви, дјецо моја, тражите мира и среће у спокојном кругу породичном!“ говораше Песталоције својим ученицима, кад се на самтној својој постели с њима опрашташе.

Базали смо, да дијете — односно човјек — у основној школи добија прве јасне појмове о свијем онијем чиниоцима, који су му по његов будући живот неопходно потребни. За сваки круг тијех знања, сходно истијема одговара узето градиво из свијех научнијех предмета. По и у изучавању тијех она се мора обазриво управљати. У овом послу она се унеколико мора управљати према мјеснијем околностима. Она из свијех предмета мора узети оно наставно градиво, које ће њеним ученицима, кад ступе у јавни живот, највише у пракси служити.

Како сви предмети у основној школи имају двојаку цијељ, рад којих се изучавају: формалну и материјалну, то поглавито ваља већу пажњу посветити овој потоњој. У основној школи не смије се ни један предмет изучавати готово систематски, не смије се ћерати до крајности, а особито ово не смије бити у онијем предметима, с којима ученици њни у животу морају се највећма користити. (ово говорим за старије разреде).

Овакво изучавање само може да створи људе брбљавце, људе, који све површно схваћају, људе, који сталности ни у чем немају, и који су једном ријечи само копија туђих жеља и наредаба.

„Добар уџишел у школи нема педанства!“ вели Баварски владика Сајлер.

Дијете мора само оно учити, што му је од користи овога и онога свијета!“ каже Коменски.

Упоредо са оваквијем радом васпитна настава у основној школи мора своје ученике одгајити и однеговати свијем онијем врлинама, кроз које човјек само и јест човјек.

Нарочито их она мора однеговати у побожности и поштењу јер: „Вјера и морал основ су сваком добром васпитању!“ каже педагог од Фелтра.

Васпитати и дјецу однеговати задахнуте врлинама у толико је још корисније, што човјек помоћу њих добија правилан појам и поглед на свијет и живот, услед чега такав трпљиво сноси све оно, што га у животу снађе, задовољан је садашњошћу, а својим умјеренијем и разумнијем трудом нада се бољој будућности.

Како је ово одгајивање ученика у врлинама искључиво ствар навике, то, разумије се, да је преко потребан, уз добро настављање, и добар примјер, јер се друкчије нити може, нити је могуће постићи жељни цијељ.

„Добро понашање прије се шече у друштву, него кроз правила!“ вели философ Лок, што опет значи примјери.

Што се на овај начин научи, то остаје за вазда, а особито ће то остати онда, ако се научи у првим годинама живота човјекова.

„Наука је једна мука, а одука триста мука!“ вели народна пословица.

Из свега овога што смо до сад рекли, могли би извести један главни закључак, а то је:

Основна школа мора ђецу спремати само за домаћи практички живот, а никако не смије ићи на то, да ствара од њих научењаке.

Ако се рад основне школе буде придржавао овог напрције изложеног рада, онда ће основна школа, као што јој је то и у задатку, бити једно од најиспунријих јамстава за народних опстанака, срећу и благостање.

Ово стоји све до нас, драга браћо и другови г. народни учитељи. Радећи овако, нашем великом и тешком позиву одужићемо се; — а нашем

Господару, коме и јест главна сврха народна срећа и благостање, бићемо још милији, јер ако се сјећате и Он нам једном овако рече:

„Трудите се и радите; а дјецу научите, да буду добри и поштени Црногорци, јер им је то боље, него да знаду, колико Јапан има острва!“

Косто Лучић, учитељ.

Ц В Ј Е Т Н И К   Д У Х О В Н И.

Афоризми.

„Покајтеся, приближибося царствіе небесное (Матей 5—2).“

О Покајању.

Осим пута покајања, нема другога пута за спасење.

Да није покајања, нико се не би спасао (Ава Исаија).

Покајање је стуба, која нас изводи онамо, од куд смо пали (св. Јефрем Сирин).

Покајање је путања, на којој се човек спасе последије ломњаве брода на води.

Гријех је страшно и велико зло, али опет није неизљечиво; оно је ужасно зло за онога, који задржава гријех у себи, а изљечиво је зло за онога, који га скида са себе покајањем св. Кирила Јерусалимски).

Камен кад се баца у море, нестане га и постане невидљив. Тако и наши грехови потону у бездну милосрђа Божијсга, нестане их пред оком правосуђа небесног, само ако се од чистога срца покајемо.

Један је војник питао аву Мијоса: прима ли Бог покајање?

Старац му је на то одговорио: „Кажми ми, љубазни, ако ти се продере кабаница, бацаш ли је напоље?“ „Не бацам, одговори војник, него је зашијем и опет носим.“ „Кад ти тако жалиш и чуваш своју хаљину, одговори му старац, то тим ће више Бог поштејети своје створење“.

Признање својих грехова и самоукорење — први је корак к путу покајања (Лук 15—17, 19).

Познај и признај да си погријешно, и загладићеш своје грехове (св. Нил Синајски).

Не признавати своје пријеступе — значи увеличавати их.

Двоструко гријеши онај што гријеши, и гријехом се хвали (Златоуст).

Гдје је погажено чувство осјећања части, тамо је немогуће поправити се; но гдје чувства још има, — има и надежде на спасење. (Прот. Ј. Толмачев).

Учинивши гријех дужан си сам себе осуђивати, ма те за то нико не кривио.

Онај је на правом путу и може очекивати опроштење својих грехова, ко је сам са собом незадовољан. (Блажени Августин).

Ако душа саму себе осуђује пред Богом, Бог ће је помиловати. (Ава Пимен).

Пред праведним и милосрдним судијом извињава себе само онај, који осуђује себе и своја дјела (Блажени Августин).

Чим прије грешник себе осуди, тим одврати суд Божи од себе.

Другоме опраштај све, а себи немој ништа опростити.

Ко себе правда, тај себе удаљава од покајања (Ава Исаија).

Завршетак добродјетљи јест љубав, а страстима — самооправдање (Он).

Правдати свој неуредан живот слабостима људскијема, — нимало нема важности ни снаге за оправдање.

Не правдај сам себе и своје пороке тим, што може бити видиш, да и други околу тебе тако чине, јер те то неће пред правосуђем оправдати.

Општи гријех није мањи тим, што је општи, јер општи грехови и подижу јаче од свега Божију срџбу на људе (Вит. 6. 5—7) (Кирил Еп. Мештопољски).

Не гледајући ни на какав број, колико их је, „потребитъ Господъ вся дѣлающія беззаконіе. 100—8. (Филарет М. Московски).

Несмислен је говор: „Као цио свијет, тако и ја“ — јер да је Ноје био као сви остали, и он би се утопио с осталијема.

Ако ти ко рече: „Не гријешим ја сѣм“ —, на то му одговори: „Неће нестати мјеста у паклу“ (Адријан Јулски).

Не тјеши себе Божијом милошћу, ако не одступиш од гријеха, и ако се не мислиш покајати и поправити (Цр).

Само по лакомислености мисли грешник, да ће добити од саме Милости Божије оно, што Бог заповиједа да се заслужи, т. ј. надати се ући у Рај онијем путем, који води у пакло. Такав је сличан ономе, који мисли, да му није потреба подизати док је у води, надајући се, да ће га сами таласи изнијети на обалу.

Како је страшно и чудновато оно расуђивање неких: „Бог је само Благ, дакле ја морам бити зао. Он по Својој милости све ће ми опростити, зато се ја немам чега бојати што гријешим. Он има много трпљења да чека моје покајање, за то ја могу гријешити и врјеђати га мојим преступцима (Тертулијан).

Онај, што се каје, и нада на Бога, слави његову бескрајну Милост; а онај, што се нада, а не каје се, тај хули на Бога, преставаљајући га као покровитеља зла (Филарет М. Московски).

Нико толико није благ и милосрдан, колико Бог, али ни Он неопрашта онијема, који се не кају (Св. Марко Подвижник).

Велики и Свети Бог није поштедио, ради тебе, о грешниче, (који се не кајеш) ни Свога Јединородног Сина, а ти, несрећниче, зар не љубиш самога себе?! (Св. Јефрем Сирин)!

Поштеди, поштеди душу своју (Кирил Еп. Мелитопољски)!

Заустави се једном од гријешења, о несрећниче! Неће све врјеме бити за тебе Божијег дуготрпљења.

Трпио те је Бог до сада, гледајући твоја беззаконна дјела, но оће ли те трпјети и даље, то је неизвјесно (Св. Тихон Зидонски).

Не оклијевај, о грешниче, да се покајеш и обратиш к Богу, да у мјесто Милости Његове не добијеш на себе суд Божији (Он).

Страшно је и ужасно, кад Бог једанпут обрати Свој праведни поглед на душу човјекову, и у њој не нађе ништа доброга! Сјегитe се приче о смокви, на којој Господ није нашао плода (Матеј 21, 19)!

Зло, (гријех) које се на овом свијету не исправи, тамо ће оно бити нашијем мучитељем.

Пошто је Христос онако страшно био мучен за туђе гријехове (Лука 23, 31); то какве ће бити муке за грехове оних, који својевољно гријеше (Св. Тихон Задонски)?

Кад ми тако тугујемо и жалимо за умрлијема, то ко ће бити толико неосјетљив не оплакивати своју умрлу душу (Св. Јован Посеник)?

Будимо једанпут милосрдни према себи (Кирил Еп. Мелитопољски)!

Будимо Ниневинћани, а не Содомљани; лијечимо наше грехове, да с њима заједно не погинемо (Св. Глигорије Богослов)!

Старај се, да не паднеш у пескушење (у гријех); но, ако си већ пао то покажи јунаштво и брзо се исправи и поправи (Св. Нил Синајски).

Сва се несрећа не састоји у томе што си пауо, него што се не хоћеш исправити; не састоји у томе, што си погријешно, него у томе, што си упоран у гријеху и нећеш да се оканиш и кајеш (Златоуст).

Бити грешник то је општа несрећа; пребивати у гријеху — то је зло и велика несрећа (Филарет М. Московски)!

Нема гријеха, који се не би опростио, осим гријеха нераскајаног — за који се човјек не хоће кајати (Св. Исаак Сирин).

Ни величина, ни множина гријехова не сатира грешника, него нераскајаност (Св. Тихон Задонски).

Погријешити је урођено свакоме човјeku, а стајати у заблуди својих грехова природено је само безумнијема (Цицерон)

Гријешити, дјело је опште немоћи људске, а пребивати у гријеху, ђаволска је то својина (Св. Тихон Задонски).

Попузнути у гријех — то је слабост, али ваљати се у гријех — удио је ђавољин, а моја погубија (Кирил Еп. Мелитопољски).

Не раздражава Бога толико наш учињени гријех, колико наша немарност да се исправило (Златоуст).

Није толико мрзак пред очима Божијима онај, што је пао у гријех, колико онај, који не преза ваљати се у гријеху (Ава Кесарије.)

Бог је обећао опроштење ономе, који се каје, но оном, који се безбрижно ваља у гријеху, није обећао противу његове воље привести га силом на покајање. Сви имамо потребу, да нас Бог помилује.

Не о тављајмо вријеме нашег поправљања за сјутра, јер сјутрашњи дан за нас није вјеран: мнозина су нешто смислили за сјутра, али то „сјутра“, нијесу доживјели (Св. Василије Велики.)

Не говори „сјутра“, јер може бити да тога сјутра више нема за тебе.

Онај, који је обећао опроштење ономе, што се каје — није обећао што сјутра згријеши (Св. Глигорије Двоеслов).

Пошто је овај садањи час једва наш, то онда шта значи за нас дан сјутрашњи?

Не одлагај своју поправку на сјутрашњи дан, јер ти је он неизвјестан, а смрт, која ти виси над главом, може бити у овај исти час.

Не говори „данаас ћу погријешити, а сјутра ћу се покајати,“ — него је боље да се данас кајемо, јер не знамо што ће бити с нама сјутра и оћемо ли бити живи (Св. Јефрем Сирин).

Једноме је старцу говорила његова помисао: „остави данас, па ћеш сјутра радити о покајању“ — а он је својој мисли одговорио: „Нећу, него је боље да се данас кајем, а сјутра што Бог учини по својој вољи.

Не остављај за сјутра, јер томе „сјутра“ нема никад краја (Златоуст).

ПРАКТИЧАН ПОСТУПАК

ПРИ ПРЕДАВАЊУ ДЕСЕТНИХ БРОЈЕВА У III. И IV. РАЗРЕДУ.

Написао: Ан. Јовићевић, ријечки учитељ.

(Наставак).

д) Одузимање десетичних бројева.

Како при почетку сабирања дес. бројева, тако и при упознавању одузимања дес. бројева, треба дјецу учинити пажљивом на одузимање цијелих бројева. То јест, треба с дјецом ријешити један задатак одузимања цијелих бројева, и упозорити их, како се пишу јединице под јединицама десетице под десетицама и т. д., а такођер, како се и у остатку потпишу именована под својим горњим именованима; дакле, једнака именована једно под другим. Али прије, него се пријеђе на сами писмени рад одузимања, треба дјецу пропитати усмено, од прилике овако:

Колико остаје, кад се узму 3 десетине од 4 десетине? (1 д.) 2 д. од 6 д.? (4 д.) 5 д. од 9 д.? (4 д.) и т. д. Па онда: Колико остаје, кад се узме 1 стотинита од 4 стотините? (3 с.) 4 с. од 6 с.? (2 с.) и т. д. И најпошље: Колико остаје, кад се узму 3 хиљадите од 7 хиљадитих? (4 х.) 5 х. од 8 х.? (3 х.) и т. д.

Пошто се овако проћина, онда учитељ доведе у везу са овим одузимање једнаких именованих бројева, па се пријеђе на сами задатак, на примјер: *Неко купи 7,8 метара, па од тога одвоји пријатељу 3,5 метара; колико остаје за њега?*

Колико је купио метара? (7,8 м.) **CRANHOJEVIĆ** од тога дао своје пријатељу? (3,5 м.) Шта се тражи? (Колико је остало за њега). Колико би за њега остало, кад би пријатељу одвојио само 3 цијела? (4,8 м.). Али је ли одвојио само 3 цијела? (Не, него и још 5 десетина од метра). Колико ће му остати, кад од 4,8 м. одвоји још 5 десетина од метра? (4,3 м.).

Сад се пријеђе на писмено рјешавање, те учитељ пита: Којим ће се рачуном тај задатак ријешити? (Одузимањем). Од којег ће се броја одузимати? (Од 7,8 м.). Који ће се број од њега одузимати? (3,5 м.). — Дијете прво напише 7,8, па онда треба 3,5; али прије съедују оваква питања: Ће се пише број, који ће се одузимати? (Под оним, од којег ће се одузимати). Кажи најрије како се пишу цијели бројеви у одузимању један под другим? (Тако, да дођу јединице под јединицама, десетине под десетицама и т. д.). Како при сабирању цијелих бројева? (Исто тако). А како дес. бројеви при сабирању? (Тако, да дођу цијелине под цијелинама, десетине под десетинама, стотините под стотинитима а хиљадите по хиљадитима). Подписују ли се једнако цијели бројеви при сабирању и одузимању? (Потписују. — Тада учитељ наставља: *Као што се једнако потписују један под другим цијели бројеви у сабирању и одузимању, тако се једнако потписују и дес. бројеви у сабирању и одузимању: ш. ј. треба да дођу цијелине под цијелине, десетине под десетинама, стотините под стотинитима, а хиљадите под хиљадитима.*

Ће се потписују цијелине? (Под цијелинама умалимјка). Десетине? (Под десетинама). Стотините? (Под стотинитима). А хиљадите? (Под хи-

љадитима). Колике цјелине имаш у умалитељу? (3 ц.). Ће ћеш их потписати? (Под цјелинама умалима). Колике десетине имаш у умалитељу? (5 д.). Ће ћеш их потписати? (Под десетинама умалитка). — Пошто правилно напише и потпише оба броја, онда учитељ питањима доводи у свезу, колико се тиче сличности, одузимање са сабирањем цијелих бројева. Већ дјеца познају сабирање дес. бројева, с тога учитељ може питати овако: Шта се прво сабира код цијелих бројева? (Најниже именоване, т. ј. јединице). Што се прво одузима код цијелих бројева? (Тако исто најниже именоване, јединице). Починју ли се и одузимати и сабирати цијели бројеви од једног именованја? (Починју). Шта се прво сабира код дес. бројева? (Најниже именоване). Је ли вазда једно исто именоване најниже код дес. бројева? (Не, него некад десетине, некад стотините, а некад хиљадите.) — Онда учитељ из овога за почетак одузимања изводи сљедеће правило: *Као што се дес. бројеви почињу сабирати с најнижег именованја, тако се дес. бројеви почињу и одузимати с најнижег именованја.* На пита: Оклен се почињу сабирати дес. бројеви? (С најнижег именованја). А одузимати? (Тако исто с најнижег именованја). Које је именоване најниже у та два броја? (Десетине). Шта ћеш, дакле, прво одузимати? (Десетине). — Дијете одузима, говорећи: 5 десетина од 8 десетина остаје 3 десетине. — Ће ћеш писати 3 десетине? (Испод десетина). Зашто? (За то, што се десетине пишу под десетинама). Што си сад одузимао? (Десетине). Шта је сад на реду, да се одузима? (Цјелине). Дијете одузима, говорећи: 3 цијела од 7 цијелих, остају 4 цијела. — Ће ћеш потписати 4 ц. (Под цијелима). Зашто? За то, што се пишу цијели под цијелима). Шта је то 4? (4 цијела), А то 5? (5 десетина). Шта се пише међу цијелима и десетинама? (Дес. тачка). Ће стоје цијели у остатку? (Под цијелима). Десетине? (Под десетинама). А је дес. тачка? (Под осталим дес. тачкама). Стоји ли и у сабирању дес. тачка под осталим дес. тачкама? (Стоји).

Сад учитељ сам изради исти задатак, не узимајући у обзир дес. тачку, те добије 43, па онда пита: Јесам ли се при одузимању обзирао на дес. тачку? (Не). Јесу ли умалимак и умалитељ једнаки с првима? (Јесу). А остатак? (Не). Шта ми треба учинити, па да и остатак буде једнак с првим? (Треба ставити дес. тачку). Ће? (Међу 4 и 3). — Учитељ је напише, па пита: Ће стоји дес. тачка у остатку? (Под осталим дес. тачкама). Јесу ли сада оба рада једнаки у свима чиниоцима? (Јесу). Могу ли се, дакле, одузимати дес. бројеве, да се не обзиремо при самом одузимању на дес. тачку? (Могу). Само што треба учинити, кад се сврши одузимање? (Треба написати дес. тачку под осталим дес. тачкама). Такођер, могу ли се дес. бројеви и сабирати, да се не обзиремо на дес. тачку? (Могу). Само што треба учинити, кад се изврши сабирање? (Треба ставити дес. тачку под остале дес. тачке). Дакле, као што видите, *десетини бројеви могу се одузимати као цијели, не обзирући се на дес. тачке, само треба у остатку дес. тачку ставити под остале дес. тачке.* Могу ли се дес. бројеви одузимати, као цијели? (Могу). Што треба учинити у остатку? (Треба дес. тачку написати под осталим дес. тачкама).

Наравна је ствар, да учитељ мора бар три задатка ријешити, али такве задатке, да је у једноме најниже именоване десетине, у другоме стотините, а у трећему хиљадите, па тек онда да изведе горе-поменуто правило одузимања дес. бројева. Али прије тога треба дјецу темељито

утврдити у познавању оба начина поступања при одузимању. Треба, да дјеца знаду, зашто се што ради, да им ништа није тамно и нејасно, тако да би знали, што одузимају, што остаје, ће се што потписује и зашто. Па онда, као при сабирању, дати им појам о разлици међу оба поступка; обавијестити их, који је начин лакши и зашто, а који разумљивији и зашто. Ово је неопходно нужно, да не би дјеца сматрала потоњи начин, као једини, него само као начин, којим се лакше и брже израђује одузимање дес. бројева. Кориснији је за дјецу и њихову саморадњу први поступак сам, него ли потоњи сам; јер у првом дјецу није ништа неразумљиво, знају све, шта раде, док се потоњи оснива на раду цијелих или простом механизму. Али је најкорисније, да дјеца оба поступка добро схвате и често понављају.

Деси се при одузимању дес. бројева, да се именоване умалитеља не може одузети од истог именованја у умалитку, него треба зајмати од дотичног вишег именованја у умалитку. Да би ово јасније дјецу било, учитељ ће с овим упоредити одузимање цијелих бројева питајући: Од чега се зајма, кад се не могу одузети јединице? (Од десетица). Од чега, кад се не могу одузети десетине? (Од стотина). Од којег се, дакле, именованја зајма? (Од онога, што је одмах до њега с лијеве стране). — Тако исто, кад се не могу одузети именованч дес. бројева од својих горњих именованја, онда се зајма од именованја, која су до њих одмах с лијеве стране. — Шта се зајма, кад се не могу одузети хиљадите? (Стотинице). Колике се зајмају? (Само једна). Шта се зајма, кад се не могу одузети стотинице? (Десетине). Шта се зајма, кад се не могу одузети десетине? (Цијели). У што се претвори позајмљивања? (У десетине). Десетине? (У стотинице). А стотинице? (У хиљадите). Били се могло извршити одузимање без позајмљивања? (Не). Дакле, зашто се зајма? (За то, да би се могло извршити одузимање).

Горње правило позајмљивања изведе се из неколика израђена задатка, јер самим радом дјеца боље упазе правило. Јасним радом и разумљивим тумачењем дјеца и сама замисљају у памети правило рада и зајмљивања, само што нијесу у стању, да створе само правило.

Дешава се, да умалитак нема толико дец. мјеста, колико их има умалитељ, те онда дреба мјеста у умалитку, која недостају попунити нулама. Додавање нула на крају дес. броја не увеличава га, нити га смањује. Ово су дјеца већ прије научила, само им треба разјаснити, како треба ставити нулу мјесто оног именованја, које недостаје, да би се могло извршити одузимање. Додавање једне или више нула, по потреби, чини се тек онда, пошто се потпишу оба броја, какви треба; а најбоље је и најјасније, да одузимање њихово тече по начину, у којему се зна, зашто се што ради, помињући редом све цифре са својим именованјима. Тада ће дјеца знати, зашто се задаје нула и мјесто чега стоји нула.

ђ) Множење десетних бројева.

1. Множење дес. бројева са цијелим бројем.

Да не би дјеца осјетила какву-год велику разлику међу множењем цијелих са цијелим и множењем дес. броја са цијелим, т. ј. да не би дјеца сматрала ово пошљедње, као какав сасвим засебни рад и правило — учитељ ће пропитати о начину множења цијелих бројева на овај начин:

Што се прво множи код цијелих? (Јединице). Па онда? (Десетине). Па онда? (Стотине) и т. д. — Како ће дјеца овом приликом доводити у свезу множења цијелих и десетних бројева са цијелим, т. ј. да се прво има множити код цијелих најниже именоване. Пошто се учини ово претходно испитивање, онда учитељ постави задатак, у којему се има множити дес. број само са јединицама цијелих. На примјер: *Неко заслужи дневно 1·6 ф., колико ће заслужити за 7 дана?*

Послије потребног пропитивања дође се до тога, да се има множити 1·6 ф. са 7. Ђак их по реду напише на табли, како треба, па учитељ пита: Што имаш за множимак? (1·6 ф.). Какав је тај број? (Дес. број). Што имаш за множитеља? (7). Какав је тај број? (Цијели). Дакле, шта имаш са чим да множиш? (Дес. број с цијелим). Што је 1 у множимку? (1 цијели). А 6? (6 десетина). Које се најниже именоване код цијелих? (јединице). А овђе код децимала? (Десетине). Које се именоване најприје множи код цијелих? (Најниже именоване). — Сад учитељ говори: *Као-год што се код цијелих најприје множи најниже именоване, тако се и код дес. бројева најприје почиње множити најниже именоване.* — Па онда пита: Што се прво множи код цијелих бројева? (најниже именоване). А код дес. бројева? (Такођер, најниже именоване). На којој страни броја стоји најниже именоване? (На десној страни). Дакле, с које се стране почиње множити? (С десне стране). Које је најниже именоване у множимку? (Десетине). Дакле, које ћеш именоване сад множити? (Десетине). — Ученик множи, говорећи: 7 пута 6 јесу 42, па учитељ пита: Што си множио? (Десетине). Шта је оно 42, те си добио? (42 десетине). Шта сачињавају 42 десетине? (4 цијели и 2 дес.). Шта треба писати, кад се множи с десетинама? (Десетине). Крпике ћеш десетине писати? (2 дес.). А шта носиш? (4 циј.). Шта је сад на реду, да се множи? (Цијели). — Ђак множи, говорећи: 7 пута 1 јесу 7, а учитељ пита: Шта је то 7? (7 цијелих). Колика си цијела носно од десетина? (4). Колика је то свега цијелих? (11 ц.). Има ли што послје цијелих? (Има 2 десетине). Шта се пише међу цијелим и децималима? (Дес. тачка). Шта си добио у производу? (11·2 ф.). Колика децимална мјеста имаш у производу? (Једно). А колико у множимку? (Тако исто једно). Је ли једнако дец. мјеста у множимку и производу? (Јест). Што си су чим множио? (Дес. број с цијелим). Какав си број добио? (Дес. број). Што се прво множи код дес. бројева? (Најниже именоване). Које си именоване најприје множио? (Десетине). Па онда? (Цијелине). Колика си дец. мјеста добио у производу? (Једно као и у множимку).

Сад учитељ овај исти рад изврши на страни, не узимајући у обзир дес. тачку, те добије 112, па пита: Је ли једнак овај производ и онај први? (Не). По чему знаш? (По томе, што је овај цијели, а онај дес. број). Шта ми треба учинити, па да буду једнаци? (Треба написати дес. тачку). Ђе ћу је написати? (Међу 1 и 2). Колика ћу добити дец. мјеста? (Једно). Имаш ли више дец. мјеста овај производ него ли множимак? (Не, него једнако). — По овоме начину треба израдити више задатака, али таквих, којима множимак има десетина, стотинитих или хиљадитих, а који се множи само са јединицама цијелих. Никако није умјесно одмах сад извести правило множења; није хитње, постепено треба корачати унапријед, само треба дједу упозоравати на пажњу, како сваки производ има толико дец. мјеста, колико и у множимку.

Пошто дјеца утуже множење дес. броја са јединицама цијелих, пре-лази се на множење са десетицама и јединицама цијелих. Овај рад, с разумијевањем, иде мало потеже, ако дјеца нијесу спремљена из множења цијелих са цијелим. Већ код множења цијелих дјеца се уче познати, да се, кад се множе јединице са јединицама, добију јединице, кад јединице с десетицама, добију се десетине, кад јединице са стотинама, добију се стотине и т. д.; Кад се множе десетине с јединицама, добију се десетине, кад десетине с десетицама, добију се стотине, кад десетине са стотинама, добију се хиљаде и т. д.; кад се множе стотине с јединицама, добију се стотине, кад стотине с десетицама, добију се хиљаде, кад стотине са сто-тинама, добију се десетине хиљада и т. д. и т. д. Тек, ако се хоће пој-мљивост овог пошљедњег, треба знање оног првог да је ту, па да се постигне оно, што се жељи и што се мора постићи.

За тај примјер узме се задатак: *1 књига вриједи 1:36 ф.; шта ври-једи 1 туче књига?*

Потребним питањима дође се до тога, да се има множити 1:36 ф. са 12, па онда учитељ пита: Какав је множимак? (Дес. број). А множи-тељ? (Цијели број). Из чега је састављен множитељ? (Из 1 и 2). Шта је 1? (Десетина). А 2? (јединице). Са чим ће се најприје множити? (С јединицама). — Так множи с јединицама, које му је већ познато по претходним задатцима; али у производу, који се добије множењем са јединицама, стави се дес. тачка на своје мјесто, те ће се добити 3:72, па учитељ пита: Са чим си до сад множио? (С јединицама). Шта си добио? (3:72). Чим ћеш сад множити? (С десетицама). — Ово дијете може пого-дити према множењу цијелих са цијелима; па учитељ наставља, питајући: Са колико ћеш десетине множити? (Са 1 д.). Би ли множио са десетицама сва именована множимка да је множимак цијели број? (Бих). Дакле, као што се сва именована цијелих броја множе са десетицама, тако се и сва именована дес. броја множе са десетицама. Ох, ни сви сва именована множимка множити са десетицама множитеља? (Хоћу). Оклен ћеш по-чети? (Од најнижег именована). — Дијете ради, говорећи: 1 пута 6 јесу 6; али тешко да ће знати, што је ово 6. За то ће учитељ питати: Колико јединица има 1 десетина? (10 ј.). Је ли све једно: помножити 1 десетицу са 6 или 10 јединица са 6? (Јест. Шта је 6 у множимку? (Стотините). Шта се добије, кад се помножи 6 стотинитих са 10 јединица? (60 сто-тинитих). Колико десетина има у 60 стот.? (6 д.). Шта се, дакле, добије, кад се помножи 1 десетина са 6 стотинитих? (6 десетина). Ће се пишу десетине у производу? (На мјесту десетина). Ће ћеш их ту писати? (Под десетинама). Шта си множио су чим? (Десетине са стотинама). Шта си добио? (Десетине). Дакле, као се множе десетине са стотинитима добију се десетине. — Шта се добије, кад се множе десетине са стотинитима? (Десетине). Шта ћеш сад множити са десетицама? (Десетине). — Дијете множи, говорећи: 1 пута 3 јесу 3, али тешко да ће знати, што је ово три. За то ће учитељ питати: Шта си су чим множио? (1 десетицу са 3 де-сетине). Колико јединица има 1 десетина? (10 ј.). Је ли једнако: помно-жити 1 десетицу са 3 десетине или 10 јединица са 3 десетине? (Јест). Шта се добије, кад се помноже 3 десетине са 10 јединица? (30 десетина). Колико цијелих има у 30 дес.? (3 ц.). Шта си добио, кад си помножио 3 десетине са 1 десетицом? (3). Шта је, дакле, то три? (3 цијела). Ће се пишу цијели? (Под цијелима). Које си именоване множио с којим?

(Десетине са десетицама). Какво си именоване добио? (Цијеле). — Дакле, *кад се множе десетине са десетицама, добију се цијели*. — Шта се добије, кад се множе десетине са десетицама? (Цијели).

Да би се дјеци јасно образложило, што се добије, кад се множе десетине са десетицама, најбоље је приступати на овај начин, растварајући десетине, као множитељено именоване, у јединице, те ће се онда свагда добити: да се множе десетине са јединицама. — Дакле учитељ пита: Што си до сад множио? (Десетине). А што ћеш сад? (Цијеле). Колика цијела имаш да множиш? (1 ц.). Какво је именоване то 1 цијели? (Јединица). Са чим ћеш их множити? (Са десетицама). Шта се добије, кад се множе јединице са десетицама? (Десетине). — Так множи, говорећи: 1 пута 1 јест 1 — па учитељ пита: Шта је то 1? (1 десетина). Ће се пишу десетине? (Под десетицама). — Сад долази сабирање горњег производа, који се добио из множења са јединицама, и доњег, који се добио из множења са десетицама, те се добије 16:32. Учитељ при самој радњи обрати ђачку пажњу, како су дес. тачке у оба производа дошле једна под другу; а дјеца већ знаду, да се при сабирању у збиру мора дес. тачка ставити под остале дес. тачке. Пошто се изврши рад, онда сљедују питања: Који си број множио? (1:36). Са чим? (Са 12). Што си добио? (16:32). Какав је множимак? (Дес. број). А производ? (Исто тако, дес. број). Колико дец. мјеста има у множимку? (Два). А у производу? (Тако исто, два). — Сад учитељ изради исти задатак, не узимајући у обзир дес. тачку, те се добије 1632, па пита: Какав је овај број? (Цијели). У чему се разликује од првог? (У томе, што нема дес. тачке). Ће би је требало ставити, па да буду једнаци? (Међу 6 и 2). Учитељ напише дес. тачку, па пита: Јесу ли сад оба производа једнака? (Јесу). Колика су дец. мјеста у множимку? (Два). А у производу? (Два). Јесам ли у последњем множењу узимао у обзир дес. тачку? (Не). Па јесам ли добио исти производ? (Не). Шта сам учинио, те сам добио прави производ? (Ставили сте дес. тачку). Колика сам дец. мјеста с њом одвојио? (Два). А колика има у множимку? (Два). Дакле, пазите — рече учитељ — *Десетни број може се множити с цијелим, као цијели с цијелим, само у производу с дес. тачком треба одвојити толико дец. мјеста, колико их има множимак*. — Може ли се дес. број множити с цијелим, као цијели с цијелим? (Може). Само што треба учинити у производу? (Треба одвојити с дес. тачком онолико дец. мјеста, колико их има у множимку).

Са извођењем правила не треба сметнути с ума, да треба и све потанкости при раду дијете да зна и да умije растумачити, зашто што бива; и, што је главно, правило се не смije показати без довољно примјера, израђених првим и потоњим поступком, које дјецу учини разумљивом у раду и темељитом у знању. Такођер, потребно је, ради трајнијег успјеха, многе задатке, особито лакше, са мало дец. мјеста кроз цео годишњи течај израђивати по првом начину, непрестано доводећи у везу први и потоњи начин, и срањујући њихову једнакост, како не би ученици овај потоњи схватили, као засебно правило или начин. Дијете само оно лако схваћа и само му је оно појмљиво, што му се предочава са разумјевањем, а оно, што му се износи у теорији, изгледа му непојмљиво, наметнуто и нејасно; и онда се при раду управља по правилу, а из задатка и рада, као што треба, не изводи правило, те рад постаје не разумљив и јасан, него механичан и тамаан. Треба дјецу упутити, да сама, по

(овако се звао по оцу) из Комана, у Додоше у новојављеному манастиру 1859 года. Била му сретна намногаја љета. Амин.

Пошто је ови калуђер оставио Комане, онда је, послѣје неког времена, по који вреднији свештеник, негдашњи његов ђак, по примјеру свог учитеља, као поп Крето Пејовић, скупијао и обучавао по неколико младѣћа у својој кући. За обучавање плаћали су им по нешто родитељних младѣћа; по сталне народне школе у овом племену није било све до 1873 год.

Године 1873 буде наређено од стране врховне просвјетне власти старјешини племена г. командиру попу Симу Радуловићу, да ово племе подигне (огради) школско здање, те на основу те наредбе буде исте године школа ограђена код саборне племенске цркве у мјесту званом Долови. Грађевином је управљао г. командир поп Симо Радуловић, који је био наименован за мјестног школског надзорника ове школе, и управљао бесплатно. За учитеља у овој школи буде постављен цетињски богослов Јован Марков Радуловић исте 1873 год.

1874 год. у вријеме школског распуста буде баш до школе ископана, озидана и сволтана једна доста велика и лијепа бистујерна. Рад како око школе тако и око бистујерне подносили су сви племеници подједнако, а новци за бистујерну 125 ф. дати су из благајнице команске цркве, храма св. Архистратига Михаила, а за школу плаћала је цијело племе подијељено у класе. Према пунућству. Прва класа плаћала је 3, друга 2, а трећа 1 фиорин. Како грађевином школе тако и грађевином бистујерне управљао је г. командир, који је у исто вријеме био и капетан, поп Симо Радуловић бесплатно.

Ова је школа радила до половине Јуна 1875 год. учитељествовао је гореречени Радуловић; а тада је, због рата Црне Горе са Турском, и ова, као и све друге црногорске школе престала радити.

У вријеме рата од 1875 до 1879 год. школско зданије служило је као државни војени магацин.

1880 год. буде школско зданије поправљено, снабђено училима и постављено у доста добар ред. За учитеља у овој школи буде постављен исти Радуловић, који у исто вријеме буде рукоположен за свештеника цијелог команског племена.

Од 1880 до 1884 год. обављао је речени поп Јован Радуловић обје, и свештеничку и учитељску дужност у овом племену, а мјесни школ. надзорник био је командир поп Симо Радуловић.

Вриједно је овдје поменути, да је ову школу, при свом путовању од Ријеке к Данилову Граду, или обратно — више пута посјетио Његово Височанство Господар, са својом пратњом. У вријеме високих својих посјета обдаривао је најбоље, а међутим и најсиромашније ученике, потичући их на што бољи успјех и владање.

1884 год. ова школа престане радити, а учитељ остане на парохију. У времену од 1884 до 1892 год., ова школа није радила. Школско зданије, училиа, којима је доста добро снабђена била, и друге школске ствари, због немарности мјесних власти, напуштене су тако да се, при отварању школе ове 1892 год. осим зидова и прелога крова није нашло ништа; а ово је највише пропало због тога, што је највише стајало као

чисто; а и употребљавато је за неумјесне станове, који су јој не само штетни били, него јој нијесу ни доликовали.

1892 год. 16 септембра буде постављен за учитеља у овој школи Видак Шпиров Пејовић Орашанин, који је до тада вршио учитељску службу у Цетињској основној школи.

Ове је године ова школа потребовала велику поправку, због које је и школски рад (настава) задоцнила, те је почела чак у почетку новембра мјесеца. Трошак око школске поправке плаћало је цијело племе, сразмјерно имућу. Прирез је био уз дацију 6⁰/₁₀₀, а рад су подносили сви подједнако. Које због тога што је позно почета школска поправка, те је много сметала школском раду; а које због оскудности у школском новцу, т. ј. због малог према школској поправци и другим расходима приреза, учинило се ове године само оно, без чега се није никако могло. Школском поправком управљао је мјесни школ. надзорник командир поп Симо Радуловић. Школарине је скупљено око 150 фиор. а. в.. Први родитељски скуп држат је 1 Новембра 1892 год., а други 14 јануара 1893 год. На првом је учитељ Пејовић говорио о важности и значају школе, у погледу моралном и материјалном; а читан је школски закон до 31 §; а на другом о значају светковине и о св. Сави; о дужностима родитеља на спрема школе и њихове дјеце. При овим скуповима, ђе је учитељ Пејовић о вишереченоме опширно говорио, бито је доста присутних лица.

У школу је уписано 64 ученика све I разреда. На испиту изашло 60. Старијих разреда ове године у овој школи није било. Испит је држан 20 Јуна 1893 год. Ревизор је био † Бајо Брацановић учитељ подгорички.

Укупни годишњи резултат у овој школи достигнут је врло добар. Овијем се свршава ова школска година.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

† **Високопросвјећени Сава, архиепископ Тверски и Капински.** Тужна вијест стигла је Митрополији Цетињској, да се у Неђељу 13 октобра тек. год. у вјечност преселио архиепископ Сава, један од најстаријих митроносаца ерскијех, којега оплакује и наша света православна црква у Црној Гори, јер у њему губимо једнога просвјећенога архипастира у братској Русији, који је Црну Гору и њенога витешкога Господара Његово Височанство Књаза *Николу* уердно љубио и високо поштовао.

Зато сматрамо за своју свету дужност, да упознамо читаоце наше „Просвјете“ са животом доброга и знаменитога рускога архипастира Саве, с којим смо се 1885 године при личноме виђењу у Петрограду упознали.

Покојник се родио 15 марта 1819 год. у селу Палеху, од врло сиромашних родитеља. Отац му је Михаил Тихомиров на два мјесеца прије његова рођења умро, те га је мати у кући својега брата под туђим шљеменом родила, и од овога сирочета по Божему провиђењу, постаје велики и знаменити пастир хришћанске православне цркве.

Брижљива и добродушна његова мати са ујаком упућивали су малог Ивана Михаилова на све оно, што је добро и Богу угодно било, те се уз осталу дјечицу благородним осјећајима и моралним поступањем одликовао, па га је ујак у село *Шују* послао да учи основну школу, те се са приљезношћу и природним даром, међу свима ђацима одликовао, свршивши са добријем успјехом основну школу. Но у 11 години постиже га велика несрећа: добра мати његова 14 марта 1830 године умрије, и жалосно сироче, Иван Тихомиров, остаде на рукама својих рођака по матери, да га хране и о њему бригу воде. Но и ако је остао љуто сироче, Провиђење даје му средства к зори сјајне будућности, те му годишње одређује школска управа по 60 рубаља на издржавање ради продужења науке у духовној семинарији, коју је изучавао са таквим успјехом, да су наставници велику пажњу на њега обратили, да се овај даровити младић што веће изобрази, —

Кад је свршио семинарију, постао је народњи учитељ, те се на скоро и оженио, а у јануару 1842 године рукоположен је за свештеника. У брачноме животу срећа га није послужила, јер му и дјеца и супруга кроз кратко вријеме изумру, те му је овај брачни живот доста гријех и пријех дана допринио, па ријеши уклонити се од *житијскога пошченија* са намјером да прими монашки чин и да продужи духовно образовање у корист свете православне цркве.

Кад је ступио у духовну академију, почео је слободније дисати, јер налазаше духовну утјеху у религиозно-наравственом развићу. Његови омиљени тадашњи професори: *Горски* и *Голубински* су на даровитог студента Ивана Тихомирова са својим предавањима велики упечатак произвели да се дневно-ноћно трудио на изучавању богословских наука, посјеђивајући посведневно библиотеку академичку, гдје је, као трудољубива пчелица, прибранио дубоко богословско знање, које се обично у већим заводима добити може.

Године 1850 свршио је са отликом духовну академију, добивши научни степен магистра богословије, те се тако потпуно спремио, да може бити достојни дјелатељ у винограду Господњем, те прими монашески чин добивши име Сава.

Знаменити Московски Митрополит *Филарит*, видећи у јеромонаху Сави мужа образована и корисна, повјери му богату ризницу Московску, и управу епикалне библиотеке, коју је дужност за пунијех девет година најревносније обављао, које га је много труда стало, док је довео у поредак историјске документе, и споменике старина, које је све завео у нарочиту књигу старина, „*Указатељ*“ и опширни списак читаве библиотеке. При свршетку овога рада постављен је за архимандрита у Чудовском манастиру, добивши ново повјерење, ректорство московске духовне академије, у чему је показао своју способност и енергију на корист овога духовнога завода.

Године 1862 рукоположен је за епископа Можјајскога, те је са својим неуморнијем радом оправдао оно повјерење, које му је Митрополит Филарет, као лични пријатељ, удијелио, те је на корист светог православаља архипастиреку своју дужност свето и достојанствено обављао, и послје неколике године пастирства свога, послат био на управу *Полоцке* епархије, гдје је продужио свој рад на корист светог православаља. Много је труда уложио на уређење парохије и парохијалних цркава, које у многим утварима оскудјеваху, а тако исто и на сузбијање заразнога католи-

цизма у јепархији, које је могло бити на велику штету светога православа, за ту цијељ установи мисионерско друштво „Светога Николе“ с цијељу, да стаје на пут свему ономе, што би могло заразити у Полоцкој епархији његово духовно стадо. —

Године 1874 опет је премјештен у град *Харково*, да и тамо буде сијач доброра сјемена у религиозно-моралноме развићу, на утврђењу свете јеванђелске науке, у пово повјереној му епархији, у којој је донета срећно успио и утврдио хришћанети морал, на коме се срећа и благостање народа подиже. У најновијем ратовању са турском 1875 1876 1877 године за ослобођење јужних Словена, скупљао је добротворне прилоге у његовој епархији, шаљући исте пострадалим војницима и рањеницима у Црној Гори, које издржаваше „*Руски Црвени Крст*“ из Петрограда, и тијем је трајни споменик братства и љубави оставио, те га је Његово Височанство Књаз *Никола* најмилостивије наградио с I. степеном ордена *Данилова*.

Године 1879 премјештен је био на управу *Тверске* епархије, којом је управљао до његове смрти, те је у истој основао многе мушке и женске школе, давајући обилате помоћи сиротама и удовицама, које се налазаху у његовој епархији, те је кроз цио живот па до саме смрти вазда био „сјајним огледалом“ хришћанскога милосрђа и очинске доброте, у којег паства при тешким приликама велико поуздање имаше, као у ревностнога пастира, који душу своју са стадо своје даваше, и донета је потпуно одговорно светоме позиву јеванђелских ријечи „дѣлайте дондеже свѣтъ имате и скупу юще время яко днѣ лукави суть.“

Архијепископ *Сава* био је неуморни радниш и на пољу црквене књижевности; снабдјевенем богословским знањем написао је велики број црквених проповиједи, а осим тога написао је извјештај московске ризнице, палеографички снимке са грчких и руских рукописа московске синодалне библиотеке до XVIII војска; „Успомене о *Леониду*, архијепископу *Јарославском* и *Ростовском*“; „Писма московског Митрополита *Филарета*, послата архијепископу *Алексију*“; „Зборник писама духовних лица“ XVIII вијека и много других разних списа, за црквену, опћинску и државну употребу, те је за књижевне трудове од духовне московске академије припознат био за доктора црквене историје.

Пред смрт даровао је своју богату библиотеку од 9000 комада московској духовној академији.

Покојник је био и члан светога Синода рускога, па се вазда позивао у Петрограду, да учествује у свима важнијим црквеним питањима.

Архијепископ *Сава* био је приустан на хиљаду-годишњој прослави светога *Кирила* и *Метода* у години 1885, те је на дан прославе 6 априла чинодјејствовао са митрополитом петроградским *Исидором*, при посвећењу митрополита црногорскога *Митрофана*, гдје сам и ја имао част као протођакон учествовати.

Покојник је више пута долазио у посјету митрополиту *Митрофану* у *Алексадро-Невску лавру*, гдје са особитом љубављу распитиваше о стању свете наше цркве и свештенства изговоривши: *Я очень люблю Черногорію и его доблестнаго Князя Николая. Черногорцы вѣь молодцы, которые неконны защищаютъ православіе и національную свободу.*“ Он се свагда за вријеме нашега бављења у Петрограду к нама односио, као да смо били синови велике руске царевине, гдје сунце никада не залази.

Утруђен старачким годинама и радом свога светога позива, осјетио је овога љета слабост у цијелом животу, а особито у ногама, те виђаше, да му се приближило пошљедњи час његова живота; зато при чистој свијести учиње писмени завјештај и, опростивши се са подручним свештенством и пријатељима, у Неђељу се 13 октобра у вјечност пресели. Високопреосвећени Митрополит Митрофан, дубоко ганут смрћу доброг архипастира, одмах је држао са мјесним свештенством *парастос* за упокој његове племените душе, просећи свемогућег, да душу његову усели: „И дѣла и вѣтъ болѣзнь, ни печаль, ни воздыханіе.“

Филип Радичевић.

† **Милош Јовановић**, парох Међурјечки, преселио се у вјечност 15 новембра ов. г. У бр. за децембар допијећемо о овоме свештенику коју више.

Нови светитељ у руској цркви. Ријешењем од 9 септембра о. г. високопреосвећени митрополит Јапићије са преосвећеним черниговским Антонијем, свршили су свечано откриће моштију светог Теодосија углицког, архиепископа черниговског, који је прибројан лику руских светитеља. О новом руском светитељу „Црквени Вјестник“ пише ово: Свети Теодосије живио је у оно тешко за задњепројекту Украјину вријеме, кад је утицај католицизма и дољских обичаја достигао у томе крају значајан степен. Племенска и религиозна мржња давала је пово непрестаним смутњама, које су у то вријеме узнемиривале сву Малу Русију и доводиле народ до крајње сиротиње, како моралне тако и материјалне. То је било жалосно вријеме кад је православна вјера само од стране Пољака, по и од Руса, изишле из њених срца, а духовенство њено изгнано презрењу и врло често поругама фанатичких сљедбеника католицизма. У то вријеме, када су особито потребна била очигледна и убједљива средства да докажу, како је православно учење јединствени извор правилних појмова о правом хришћанском животу, и кад су биле нужне и такве личности, које би и својим животом тако што на дјелу показале, живио је и радио св. Теодосије Углицки, као прави и истински поборник св. Православља. Архиепископ Теодосије умро је 1696 г. 5 фебруара и сахрањен био у Борисоглебовском сабору у Чернигову. Одмах послје смрти његове осјетило се дјејство његовог светитељског тијела, јер први који получи исцјелење на истоме бјеше архиепископ черниговски Јован Максимовић, који се излјечи од тешке болести. Вијест о томе брзо се разнесе по цијелој Русији и његовом гробу похиташе многи да траже помоћи. Цијелога прошлога стољећа хитали су поклоници његову гробу, а у овом, 1857 г. 8 октобра поклонише се моштима његовим и император Александар Николајевић са царицом Маријом Александровом. Још од првих дана ових чудотворних појава почела се водити записка о њима, а формална почела је 1835 године од свештеника Стевана Андрејева. Записана чудеса износе читаву књигу, која садржи неколико свезака. Но највеће између свију јесу ово, које овдје наводимо. Године 1838 дошла је у Чернигов заједно са својим мужем, који бјеше назначен за директора гимназије, и младољетним сином Ана Григоровна — Фишер. Као лутеранка она није никад чула за светитеља, а још мање да је чула за његова чудеса. У августу исте године разболи се опасно њен синчић, а и сама је у то вријеме

много боловала од очију. Једанпут у сну она види двије цркве, једну већу једну мању. Из ове пошљедње излазила је једна жена сва у сузама. која је дојила њеног сина. На питање: гдје је била? — иста одговори: у цркви. Госпођа Фишер уђе у цркву, гдје јој се представи некакав свод, у коме бјеше сребрни ковчег светитеља и на зиду пред њим икона Богоматере. Код ковчега се молила и непозната јој женикиња. Како никад тако што није видјела, обрани се непознатој с питањем: шта је то? На што јој ова одговори: „то је свети Теодосије Углицки; моли се њему! — ти и твоје дијете бићете здрави.“ Чувши такав одговор она се поче молити, но у том се пробуди. С почетка она није давала сну никакв значај, но у скоро она се занета оцорави! Оздрави и њен син. Заштересована овим чудним случаем, она стаде распитивати и сазнавши да занета постоји што је у сну видјела, похита у Борисогљебовски сабор. Како се задивила, кад је тамо нашла све, као што је и у сну видјела. Увјеривши се, да је здравље њено и њеног сина благодатни дар молитвеног ходатајства св. Теодосија, г-ђа Фишер и ако је била лутеранка замоли, да се на гробу очита парастос и од тога времена почне поштовати светитеља. Наскоро она опет у сну види светитеља, као да у једној простој соби сједи у потпуном архијерејском орнату. Она му хтједје прићи на благослов, но он је заустави с ријечима: „Како те није стид, ти не умијеш ни прићи на благослов!“ и поче је учити, како да се прекрети. Пробудивши се, она с неким особитим расположењем душе похита у храм, гдје на удивљење многих свједока познаде светитеља по слици његовој, и ако га дотле никад не бјеше видјела. Послије мјесец дана опет искуен помоћ светитеља у вријеме тешке болести свога мужа. Све што се десило, записао је г-ђа Фишер својом сопственом руком, које је завршила ријечима: „Свештенички и свештенички свједок ми је, да сам казала истину.“ Има још многих чудноватих исцјелења и чудеса, која у вези са нетљенијем његова светог тијела учинише, те је извршена канонизација овог светитеља, која је свечано објављена сада скоро 200 година после је блажене смрти његове.

Архимандриту Нићифору Дучићу дозвољено је св. Архијерејски Сабор Краљевине Србије, у сјединици својој од 9 октобра о. г., да може, као архимандрит, при богослужењу носити архијерејску митру.

Свештеничка скупштина у Србији. Лиет свештеничког удружења „Вјесник српске цркве“ јавља, да се 21. августа о. г. састала свештеничка скупштина у Биограду, којој је присуствовало 150 свештеника. Исти лиет доноси, да је том приликом свештеничко удружење позабразо за своје почасне чланове: Његову Светост Српског Патријарха г. *Георгија*, Његово Високопреосвештенство Митрополита Црне Горе и Врда г. *Митрофан* и Његово Преосвештенство Задарског епископа г. *Никодима*.

Нови митрополит у Грчкој. У четвртак 16. овог мјесеца извршена је у Атини свечаним начином инсталација новог Митрополита Прокопија. Службу су служили пет владика, 24 свештеника, 4 ђакона, 1 руски и 3 румунски архимандрита и један архимандрит као заступник светог гроба. Присуствовали су краљица, престолонаследник и краљевска породица, министри, руски и румунски посланик, српски отправник послова и још други дипломати. Нови митрополит благословио је приуште и држао лијеп

говор о дужностима црквеног поглавара. Послије церемоније краљица му је целивала руку, исто тако и остали чланови краљевског дома.

Православље у Америци. Са 1. септембром о. г. почео је у Њу-Јорку у Америци да излази нов духовни часопис: „Православљѣ Америцанскѣй Вѣстникѣ“. У првом броју има чланак, под натписом: „Подробности о православљу у Америци“, из кога дознајемо, да у Сјеверној Америци има 50.000 православних душа, које спадају овим племенима: алеутском, ескимоском, кенајском, колошком, креолском, руском, српском, бугарском, грчком, румунском, арапском, јапанском, китајском и природном америкаанском. Има 25 парохија и мисија, више од 70 цркава и капела, и двије мисионарске школе са интернатом. Основна школа има при свакој цркви. Богослужење бива дјелом на словенском, дјелом на другим језицима. Управа се налази у Сан-Франциску, гдје је сједиште епископа. Свештенство издржава, с малом изнимком, св. руски Синод.

**

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК.

Цетињска мушка и женска основна школа. У Цет. мушк. и жен. основ. школи уписано је ове шк. године 227. ученика и ученица и то у I-ом разреду муш. осн. школе 62 ученика, у II-ом 33., у III-ем 41., а у IV-ем 28. У женској школи у I-ом разреду 33., у II-ом 15., а у III-ем 15. ученица.

Учитељи су у муш. школи цети. који и прошле, осим г. Михаила Ђуришића, који је био прошле шк. године учитељ на граду Ободу а ове је године премјештен на Цетиње. У женској школи граде ове године двије учитељице и то осим учитељице, која је била и прошле године, још г-ца Зорка Павловић, свршена приправница Дјевојачког Института Царице Марије на Цетињу.

Књиге за ђаке. Један амерички учит. лист донио је овакав један одговор учитеља неког, који је био упитан: Како је постигао знатно већи успјех, него његов претходник у истој школи? — „Трудио сам се — одговара овај учитељ — да научим ђаке да се користе књигама. У нижим разредима давао сам читању више часова, него што се обично даје. Старије ђаке упућивао да читају разне корисне књиге, недељне и мјесечне листове, у којима је било о оном, што су у школи слушали. Сваког дана жртвовано сам 15—20 минута на разговор о том, што су ђаци читали сами или са мвом заједно. Да бих ђаке заинтересовао за читање, поред др. ерестава, причао сам им у кратко о садржини неке књиге или чланка, бирајући при том најинтереснија мјеста, или сам сам нека мјеста тако и прочитавао. Другог дана питао сам их о том, што су читали.

Послије пробуђене воље за читањем, моји су ђаци читали радо и читали су доста. А после свега тога моји су ђаци боље схватили предавања школска, и боље су их памтили. — Ето, то је увећало успјех мога рада у школи“.

Читање корисних књига од велике је користи за одрасле. А да би људи навикли да се књигом користе, ваља младеж у школи навикавати на

читање књига. Ваља човјека приуговорити на то, да му књига постане прва потреба, да му то буде нераздвојни друг кроз цио живот. А кад још учитељ тиме потпомаже и бољи успех у школи, онда је још јасније — да код младежи треба што више настојавати, да се буди воља за читањем и да се корисне књиге за младеж што више растурају и читају.

(Учитељ.)

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Дело лист за науку, књижевност и друштвени живот. У Биограду октобра 1896. Књига десета год. III. Власник Ст. М. Протић. Уредник: Др. М. Т. Миловановић. На вел. 8-мини са 1—184 стр. *Преглед*: Српске ране, пјесма од Алексе Шантића. Из прозаида Змајовиних. Слутња, пјесма од Ст. М. Луковића. Из Мостара двије ситније цртице, Св. Ђоровића. Сањање, пјесма од Јуније. Неимари роман из новије српске историје, написао К. П. бив. учитељ (наставак). Хај како сам, пјесма од Љуб. Н. Симића. Комете, падалице и метеори, скица о природи њиховој, средно Јеленко Михајловић. Звучи пољске лире, пјесма од М. П. Жене као преступнице, од Ј. Томића. Не заборави, пјесма од М. П. Први кораци, роман К. М. Стањуковића. Ђорђе Бранковић лажни потомак старих српских деспота црта из прошлости српске краја XVII. вијека, од Љ. Јовановића. Кај Валерије Катул, од П. Вуд. **Научна Хроника**: Експедиција на сјеверни пол, од Д. Друштвена Хроника: Етнографска изложба Лужичких Срба у Дрезди од Б. Сајам и изложба у Нижињем Новгороду. Критика и библиографија: Ле Бона Густава. Психологија сумња, од францускога од Жив. Живановића. Биоград (штампа код „Просвјете“) 1896. 8. VIII, 225. 1-50 (Gustave Le Bon, Psychologie des foules. Paris (Alcau) 1895. Цијена 2.50 дин.) реферат од М. Р. В. Први топографски премер Краљевине Србије, извршен од главног ђенералштаба 1880. до 1891. год. Списао потпуковник Јосиф Симоновић реферат од М. Љ. Војна Хигијена — за питомце краљ. српске војне академије, написао Др. Милан Јовановић, професор војне академије, резервни санитарски мајор Са 24 слике у тексту. Биоград 1896. стр. 200. од Др. Вл. А. Поповића Jules Payot, De la volonté Paris 1895. реферат од П. М. И. Краћи реферати: Србобран народни српски календар за просту годину 1897., која има 365 дана. Година пета. Уредио Игњат И. Димић. Издање српске штампарије у Загребу. Цијена 80 потура или 40 новч. (1 дин.) Српска штампарија у Загребу 1896. — На 8-ни стр. 215. и XVI стр. огласа. Скупљени граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића. Књига трећа, свеска II. (државно издање.) Биоград штампарија Краљ. Србије 1896. г. Цијена 3 д — На 8-ни. стр. XI. 257—594 и једна таблица снимака. Биљешке: Друштва. Књижевност. Новинарство. Умјетност. Просвјета. Различности.

Бранково коло, лист за забаву, поуку и књижевност. У Ср. Карловцима 14. (26.) новембра 1896. Бр.: 46. год. II. Власник и уредник: Паја Марковић *Преглед*: Јован А. Дучић: Оставићу... (Пјесма). — Драгомир Брзак: У комисији (Приповјетка). Ант. П. Чеховъ (В. Ешићевић: Ге-

рица (Приповјетка). — Милош Н. Пејиновић: Богобој Атанацковић 2. — Ковчежић: Књижевне билешке. Просвјетни и друштвени гласник. Позоришта. Лица.

Велика Спомена из Русије, свеска прва. Писма из Москве са крунисања Николаја II. Александровића, руског цара, и Александре Феодоровне, руске царице. (Са више слика). Написао А. Пајевић. У Новом Саду. Издање књижарнице А. Пајевића 1896 г.

Као што је познато, ово није првина горњег писца: А. Пајевић је већ поодавно познат по својијем путописнијем цртама; ово је већ четврта књига испод његовог пера. Арсо пише лако, живо и врло занимљиво, а уз то бира предмете, који годје његовом срцу, па се у његовијем књигама огледа и велико одушевљење за све оно, што је српско на првом мјесту. Ово је други пут, што А. Пајевић путује у Русију, а то је доказ, да је прво путовање учинило на њ такав утисак, да га је жеља повукла, да и још пође који пут у Русију, те да види и боље позна ту узданицу свију Словена, нарочито приликом крунисања православног цара Словенског. Срби су одушевљени за све, што је руско, те ће и ова књига А. Пајевића добро доћи нашем народу, као и она прва, коју је написао, кад је путовао приликом погребца Цара Миротворца, Александра III. Чисто видимо пред собом нашег Арса са његовијем племенитијем срцем, кад читамо оно мјесто његове књиге, гдје спомиње ону кобну катастрофу на Ходинском пољу: тако га је оно дирнуло, да већ није могао ни на онако сјајне забаве ићи, кад су га позивали. У осталом нека читаоци сами увјере се о важности књиге, којој цијена није голема; свега 60 новч. Чист приход намијењен је фонду Др. Ђорђа Натопевића за удове и сирочад учитељску.

У Дубровнику изашао је у српској дубровачкој штампарији први пут „*Dubrovnik*“, календар, за првоступни год 1897. Осим календарског дијела у њему има врло лијепијех саставака у прози и поезији, а уз то и пет слика, међу којима Нашљедник и Нашљедница италијански. Писци су већином Срби католици, међу њима четири католичка свештеника, међу којима добро већ познати и даровити Дум Иван Стојановић Ево му садржине: 1) *Дтије ријечи о календарима* од Н. М.; 2) *Медо Пуцић* од А. Ф.; 3) *Бадњак*, пјесма од Дум Андра Мурата; 4) *На отоку Докруму*, од М. Цара; 5) *Далматинка*, пјесма од Ст. Каћанеког; 6) *Носоње*, прича од Ив. Кан. Стојановића; 7) *Словенски*, пјесма од Ј. Сундечића; 8) *Како је постало Бабино поље на отоку Мљсту*, од В. Вукасовића; 9) *Излети у Слано*, од Густ.; 10) *Стара писма и листине*; 11) *Дернеци у Конавима*, од Л. В. А.; 12) *Граничари*, прип. од И. Вукићевића; 11) *Књазиница Јелени*, сонет од В. Вукасовића; 14) *Штамо кумство у Херцеговини*, забиљеж. Дум. Иво Рајић; 15) *Медо Пуцић*, пјесма Ј. Берее; 16) *Здање градскијех бедема*, саопћио Б. Б. с опаскама В. П.; 17) *Бескорисно благо*, пјесма од С. Аврамовића; 18) *Анекдоти и приче*, забиљеж. Иван Кан. Стојановић. Има свега стр. 192. Цијена му је према величини малена: 50 новч. Препоручује се због његове обилате и лијепе садржине и онијем, који су већ набавили себи још који календар.

Женски Свет лист добротворних задруга Српкиња. У Новом Саду 1. новембра 1896. Бр.: 11. год. XI. Власник: Добротворна задруга српкиња новосаткиња. Издаје и уређује: Аркадије Варађанин. На вел. 8-мили са 161—176. стр. Преглед: *О воспитану женскихъ. Умјетност у кући. Изъ филантропскихъ и естетскихъ студија о декорацији и опреми*

станова) *Проза живошта*. (Из билежника једне жене). По њемачком *Дарика Ст.* Рад добротворних задруга *Сркиња Новосаткина*. Билешке: *Из школе*. Разно. Афоризми. С. С. Пјесме: *Моје пјесме*. Свет. *Не осјећај се...* Јован А. Дучић *Мајчино срце*. — По Vatisbonne у слободно — Никола Милутиновић. *Нади*. Љуб. Булатовић *Ибријеки*. *Моји мемоари*. Ристо Ђ. Сировина. *Млађани Живот*. (Споменица) Љубивој. *Прививијетка: Увело мшће*, повјета, норвешки написао: *Александар Киланд* С њемачког Ђ. *Искрић Листини*.

Голуб, лист за српску младеж. У Сомбору 1. новембра 1896. Бр.: 21. год. XVIII. Издаје: Књижара Миливоја Каракашевића. Уређује: Јован Благојевић. На 8-мине за 321—336 стр. *Преглед: Новембарска пјесма*. (Пјесма) *Илије Будоровца*. *Била*. Из књига староставнијех. *Од Родолуба*. (Сврштак) *Невесиње* 1896. год. *И као ти срце пјева...* (Пјесма) *Биоград Чика Васа-Љубисав*. *Фридрих II. и Војник Француз*. С француског: *Н. На умору*. (Пјесма). *Богдан Крајшника*. *Враголаки*. Београд 1896. (Пјесма) *Кејкића*. Са сликом. У *Споменицу* другом *Илији Ђ. Будровцу*. *Од Вл. Станимировића Рибарева Колиба*. По Stolle у. Панчево 1896 (Пјесма). *Николе Милутиновића*. *Двије израчке*. „Народно Здравље“ *Гласник 1. Раџушки задатак*. Задао Вуко Замбелић у Будви. 2. *Ковички скок*? Саставио: М. Ј. Миладиновић у Пожаревцу. *Решене*.

Босанска Вила лист за забаву, поуку и књижевност. У Сарајеву 30 октобра 1896 Бр.: 20. Год. XI. Власник и уредник: Никола Т. Кашиковић, Сарајлија на повећој 8-мине са 313—328 стр. *Преглед: Пјесме: Први пјелов*, од Османа. *В+Првомученику* Стјепану, од Вида В. Вукасовића. — Српству, од С. А. Карабеговића. *Хасан бегова* — *Прививијетка: Немирап дух*, од Јанка М. Веселиновића. — *Материна слика*. *Цртица из живота Ж. О. Дачића*. — *Поука: Милош Цветић*, са сликом, од Јов. — „Србијанка“ *Симе Микутиновића*, Сарајлије, предавање А. Сандића. — *Срп. народне умотворине: Почетак буне у Херцеговини*, забиљ. Т. Братић. — *Хис. нар. приповијетка* забиљ. Али Риза Даутовић. — *Листак*. —

Школски Вјесник, стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину. Уредник: Љубоје Длуштуш III. 1896. свеска: 7. и 8. за јули и август. Администрација: Сарајево, земаљски економат. Годишња цијена Школском Вјеснику с поштарином 2 фор, а. вр. Сарајево. Земаљска штампарија. 1896. *Преглед: Љубоје Длуштуш: Миленарна изложба у Будимпешти*. (Наставак). *Јелница Беловић Бернациковска: Из дневника једне учитељице*. А. *Тресић Павичић: Критичко разматрање Лајбницовог детерминизма*. (Наставак). *Сланко Пливерич: Критички пријеглед досадањих теорија о атмоферској електрици с особитим на Палмиеријеву теорију кондензације*. *Иван Кларич: Педагошка писма Неђељко Лазаревић*, Један лист из моје учитељске праксе. *Јосип Постшицл: Фантазија према узгоју*. *Иван Зовко: Разне нове збирнице* (Наставак). *Примјери практичне наставе*. *Милутић Ковачевић: Пчеле*. Из педагошке прошлости. *Љубоје Длуштуш: Стари Срби и узгајање у њих*. (Наставак). Педагошка смотра. Популарно научни чланци. *Нико Влашић: Најзнаменитији средовјеки арапски географи и учењаци и њихова дјела*. Педагошке мрвице. *Листак*. Службени додатак.

Гласник, православне далматинско-истријске епархије. Мјесечни часопис за црквено просвјетне потребе православног свештенства. Власник:

Еп. Конисторија у Задру. Уредник: протопр. Спиридон Вуиновић, конисторијски приједник. Бр.: 10. за октобар 1896. Год. IV. Типографија Спира Артале у Задру 1896. На вел 8 мини са 145—160 стр.

Вриједна Књижсара Велимира Валожића послала нам је на приказ ова дјела:

1. **Историја средњег вијека** од В. Дирија. Цијена 1½ дин.
2. **C. J. Caesaris Commentarii de bello Gallico** објаснио М. Живковић. Цијена 1½ дин.
3. **Српска читанка** за I. II разр. гимназије саставио С. Пашић и М. Шивић. Цијена 1.60 дин.
4. **Лекције из српског језика** за II разр. саст. Љ. Стојановић.
5. **Човјечије тијело**, грађа његова и органи. Атлас са сликама (у боји), које се расклапају, те показују унутрашње органе и њихов склоп. Овај атлас врло је подесан за наше школе, те би требало бар да га свака шкољска библиотека има. Цијена му је 2 50 динара.

6. **Атлас српскијех земаља** П. К. цијена 60 пара.

У наклади В. Валожића у Биограду изишла је **Таблица критичких дана**, коју је израдио П. Манојловић по Фалбовој теорији за 1897. год.

„Таблица“ садржи за сваки мјесец бројеве од 1 до 31 који означавају дане (датум) у дотичном мјесецу. Уколико је који од тих бројева истакнут крупнијом штампом, у толико је већа вјероватноћа, да ће тога дана бити кише или (према годишњем времену) сунјета, бујних вјетрова и т. д.

Таблица је израђена на фином картону у укусном облику и веома подесном формату, да се може носити у џебу — цијена је комаду само 20 хелера — може се добити у књижарницама новосацким и панчевачким.

Позив на претплату на „**Српски Магазин**“ за 1897. год. Уз сарадњу српских књижевника, издаје и уређује Дионисије Миковић, игуман.

Цијена 1 ф. комад. Чисти приход намињен је фонду „Српског Гласа“ што у Задру излази, како би се допринијело да овај први честити српски бранилац на убагом Срп. Примерју, може двапут недјељно излазити.

Имена г. г. предбројника штампају се на крају. Предбројбу примају уредништва „Срп. Гласа“ (Zaga), и Дубровника (Dubrava) г. Митар Ј. Катарић опћ. тајник (Risano) Мглав Рамадановић (Ситого) и потписари. Рок протплате до 25. Децембра.

Ко новац у напријед не пошаље, књига ће му се послати само уз поузеће. Г. г. скупљачима 10 ти ком. на дар.

Србадијо! Нека те у што вишем броју буде и на овом родољубном послу. Господ да сохранил тя!

У *Воци Которској* м. Бањи, (р. р. Risano Dalmaticen) о Ђурђеву дне 1896.

О. Дионисије Миковић, игуман.

† **Шиме Љубић**. Од малене чете још живијех хрватскијех књижевника и учењака, који су рад свој започели у илирско доба, смрт је 7. октобра снашла једнога од пошљедњих. У великој старости од 75. година, славећи управо 50-годишњицу свога књижевног рада, умро је 7. окт. о. г. проф. Шиме Љубић у свом завичају, у Старом граду, на острву Хвару, куда се послје свога умировљења прије четири године преселио. Лака му земља и вјечна успомена и међу нама!

